



# Segregering på arbetsmarknaden i Moçambique och dess effekter på kvinnors arbetsmarknadsutfall

Författare: Alexandra Alexopoulos Fleur och Melina Athanasiadi  
Handledare: Pontus Hansson och Yves Bourdet

# Abstrakt

Uppsatsen analyserar segregering på arbetsmarknaden i Moçambique. Utgångspunkten i studien är segregeringsteori med tre undergrupper som behandlar arbetsmarknadssegregeringsteori, humankapitalteori och genusteori. I uppsatsen behandlas kvinnors möjligheter och begränsningar att tillträda arbetsmarknaden, samt den rådande situationen för kvinnor på arbetsmarknaden i landet. Metodologin som används är kvalitativ fallstudie. Uppsatsens empiriska del är hämtad från tidigare studier, rapporter och observationer, samt av eget primärmaterial som införskaffats under författarnas studieresa till landet. De resultat som studien kan påvisa är att kvinnor i Moçambique har ett relativt lågt humankapital. Utbildningsnivån och hälsan för invånarna i landet har inte nått den nivå som får anses nödvändig för att påverka segregeringen på arbetsmarknaden. Detta har resulterat i att kvinnors möjligheter till större inflytande på den formella arbetsmarknaden små. Det kan även påvisas ett komplext mönster av korruption, sociala normer och kulturella inslag, vilket även anses ha en effekt på kvinnornas rådande arbetssituation.

*Nyckelord:* Könsegregering, arbetsmarknad, humankapital, Moçambique, empowerment

Antal ord: 15 773

# Innehållsförteckning

<b>1</b>	<b>Inledning.....</b>	<b>2</b>
1.1	Syfte och frågeställning .....	4
1.2	Disposition .....	4
<b>2</b>	<b>Bakgrund.....</b>	<b>6</b>
2.1	Tidigare forskning.....	8
<b>3</b>	<b>Metod .....</b>	<b>10</b>
3.1	Material, tillvägagångssätt och avgränsning.....	10
3.1.1	Tillvägagångssätt och avgränsning.....	11
<b>4</b>	<b>Teori .....</b>	<b>12</b>
4.1	Neoklassisk teori och humankapitalteori .....	13
4.1.1	Före inträde på arbetsmarknaden .....	13
4.1.2	Efter inträde på arbetsmarknaden .....	15
4.2	Institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori.....	16
4.2.1	Före inträde på arbetsmarknaden .....	17
4.2.2	Efter inträde på arbetsmarknaden .....	18
4.3	Genusteori .....	19
<b>5</b>	<b>Kvinnors utfall i Moçambique .....</b>	<b>21</b>
5.1	Kvinnors inträde på arbetsmarknaden.....	21
5.1.1	Humankapital .....	21
5.1.2	Kvinnors juridiska inflytande .....	28
5.1.3	Primära och sekundära arbetssektorer .....	31
5.2	Kvinnors arbetsmarknadsutfall.....	32
5.2.1	Lön .....	35
5.2.2	Jordbruk .....	36
5.2.3	Ruralt och urbant .....	37
5.2.4	Produktion.....	39
5.2.5	Handel och tjänster .....	40
<b>6</b>	<b>Resultat och diskussion .....</b>	<b>44</b>
6.1	Nuvarande situationen i Moçambique .....	44
6.2	Potentiella åtgärder och slutsats.....	46
6.3	Vidare forskning .....	47
<b>7</b>	<b>Referenslista.....</b>	<b>48</b>

# Tabellförteckning

Tabell 1: Arbetskraftsfördelningen baserat på år av utbildning

Tabell 2: Arbetskraft presenterat som högsta nivån av fullföljd utbildning, Moçambique, 2003

Tabell 3: Arbetskraft fördelad i arbetssektorer och mellan kön

Tabell 4: Fördelningen av kvinnlig arbetskraft mellan sektorerna

Tabell 5: Ekonomisk aktivitet, baserat på kön och Urban/Rural bosättning

Tabell 6: Kvinnors andel i de olika sektorerna 2002-2003

# 1 Inledning

Historiskt sett har män genomgående haft mer makt än kvinnor. I de flesta underutvecklade samhällen är kvinnors deltagande i det sociala livet begränsat. Inom den ekonomiska och politiska maktsfären framkommer dessa skillnader tydligast. Män har ett tydligt representationsövertag bland chefspositioner i de flesta samhällen. Ojämlighet mellan kvinnor och män beror till stor del på kulturella strukturer och sedvänjor i samhället. Könsegregering och ojämlikheter i samhället är exempel på hinder för rättvis och hållbar social utveckling och kan även anses vara några av orsakerna till kvinnornas fattigdom (Sida, 2005).

Genom ett avlönat arbete ökar individens självförtroende och familjer befrias ur fattigdom. Strävan efter en minskad diskrepans mellan kvinnor och mäns arbetsmöjligheter skapar samhällsvinster i form av självförsörjande individer och familjer. Lönearbete gynnar därmed kvinnor, deras familj, företag och i förlängningen även samhället (Morton et. al, 2013:1). Ekonomiska medel och resurser är dock inte de enda avgörande faktorer som leder ett samhälle ut ur fattigdomen. Bristen på makt och valmöjligheter hämmar individers utveckling. Undersökningar i fattiga länder har visat att resurser inte fördelas jämt och rättvist mellan män och kvinnor, vilket resulterar i att kvinnorna i en familj kan anses som fattiga, medan männen i samma hushåll inte gör det. En synnerligen utsatt grupp, de ”fattigaste av de fattiga”, är ensamstående mammor. Således anses fattigdom vara störst där människor inte har möjlighet till att få makt över sina egna liv (Sida, 2005).

Kvinnor och män kan uppfattas som produkter av sin kultur där samhällets interaktivitet är under ständig förändring. Kulturella och etiska sedvanor kan ses som dynamiska inslag i bilden av kvinnors tillvaro. Därmed är kvinnor och män interaktiva skapare och deltagare i sin kultur och med incitament till utveckling har de möjligheten till förändring (Sida, 2005).

Förhållandena för kvinnorna i Afrika förbättras gradvis. Generellt sett lever kvinnor längre och utbildar sig i dag i större utsträckning. Detta speglar dock inte dagens arbetsmarknad. Flickor och kvinnor lär sig fortfarande mindre, tjänar mindre och har mycket mindre tillgångar och möjligheter. Kvinnor återfinns oftast inom jordbrukssektorn eller andra mindre lönsamma sektorer på arbetsmarknaden. De diskrimineras ofta av lagstiftningen och påverkas av normer som hämmar deras möjligheter till självbestämmande, exempelvis genom oförmågan till att upprätta lån eller öppna ett bankkonto (Morton et. al, 2013). Alltför många kvinnor saknar idag

grundläggande rättigheter och arbetsmöjligheter. Detta resulterar i ett ojämlikt utfall på arbetsmarknaden. I ett globalt perspektiv har färre än hälften av världens kvinnorna arbete, i jämförelse med män där 80 procent har ett arbete.

Historiskt sett har kvinnans plats i samhället förändrats radikalt i stora delar av världen. Jämlikhetsrörelserna i västvärlden har vunnit många slag gällande förbättring av livsvillkor, förmågan att påverka sitt eget liv och lika möjligheter till avlönat arbete. Många länder världen över väntar fortfarande på att förändringsvågen ska nå dem. Moçambique är ett av de länder som står på tur för en jämlikhetsrevolution, men ännu finns det många hinder. Exempel på dessa hinder kan vara tradition, kultur, diskriminerande arbetsförhållande, samhällsnormer och bristande tillgång till hälsa och utbildning. Trots att stor vikt har lagts vid att förbättra deltagandet och kvaliteten i skolan, finns det fortfarande många oroande aspekter och brister inom utbildningssektorn, då avkastningen i arbetslivet inte speglar utbildningen (Hanushek, 2013). De ekonomiska teorier som behandlar problemen påvisar att förändringar av livsvillkor för kvinnor medför en mängd socioekonomiska fördelar, men även nackdelar.

En positiv trend är att antalet skolår för kvinnor i världen har ökat mer än mäns på senare tid. En ytterligare en positiv utveckling är att i 87 av världens länder har kvinnor i snitt högre utbildning än män. Denna trend är dock inte genomgående i de afrikanska länderna, trots att kvinnor i 11 av de 55 har högre läs- och skrivkunnighet än män i dessa länder. Alla länder har inte samma förutsättningar att påverka situationen för kvinnorna i ett land, många komponenter är nödvändiga för att ge kvinnorna ökade möjligheter. Korruption är en av faktorerna som förhindrar utvecklingspotentialen. Investeringar i landets infrastruktur är nödvändiga om Moçambique vill uppnå en förbättring av kvinnornas arbetssituation och förhållanden.

Utbildning har en vital roll i både initierings- och utvecklingsfasen, då de leder till förbättringar av den ekonomiska situationen. En förbättring i kvinnors livssituation ger en exponentiell effekt på många faktorer kopplade till ett lands ekonomiska tillväxt då det är allmänt erkänt att utbildning är en utav grundpelarna till denna utveckling (Björklund och Lindahl, 2005).

## 1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsen ämnar se till vilken grad av könssegregering som råder på arbetsmarknaden i Moçambique. Fokus ligger därmed på att analysera situationen för kvinnor före inträdet på arbetsmarknaden och i förlängningen hur det ser ut för kvinnor på arbetsmarknaden. Uppdelningen av före och efter görs eftersom det är olika mekanismer som styr inträdet och sedan utfallet på arbetsmarknaden. Detta gör att uppsatsen skiljer sig från tidigare analyser, då den tar hänsyn till båda dessa aspekter och inte enbart fokuserar på den potentiella arbetssegregeringen på arbetsmarknaden. Uppsatsen önskar lyfta fram möjliga implikationer av att färre kvinnor deltar i högre utbildning innan inträdet samt att kvinnor mestadels fastnar inom den sekundära sektorn, vilket i detta fall utgör jordbrukssektorn, utan möjlighet till avancemang eller byte av sektor. Vår teoretiska ansats möjliggör även en flerdimensionell analys av ett komplext fenomen. Avslutningsvis ämnar vi reflektera över några policy-lösningar som skulle kunna leda till att kvinnor får större möjligheter till självbestämmande. Med bakgrund till detta är vår frågeställning:

- *Vilka indikationer påvisar en könssegregerad arbetsmarknad i Moçambique i enlighet med segregeringsteorin?*

Vi anser att frågeställningen är aktuell och intressant både ur ett vetenskapligt, men även ur ett utomvetenskapligt perspektiv. Uppsatsen bidrar till vetenskapen genom att bygga vidare på redan existerande forskning. Den utomvetenskapliga aspekten ges av den kontemporära genusdebatten som pågår i stora delar av världen.

## 1.2 Disposition

Uppsatsens inledande kapitel behandlar en kort bakgrund och historik över Moçambiques ekonomiska situation, samt uppsatsens syfte och frågeställning. I kapitel två återges en utförlig bakgrund och den tidigare forskning som uppsatsen tar avstamp ifrån. Val av metod och tillvägagångssätt presenteras i kapitel tre. Kapitel fyra behandlar de teoretiska ansatser som i studien har använts. De teorier som lämpar sig för uppsatsen är segregeringsteori med dess tre undergrupper; *neoklassisk teori* och *humankapital, institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori*, och slutligen *feministisk genusteori*. Först behandlas potentiella restriktioner för kvinnors inträde på arbetsmarknaden och därefter vilka som ligger till grund efter inträdet. Därefter fördjupar vi vår

analys i kapitel fem, genom att se till kvinnors arbetsmarknadsutfall i Moçambique. Arbetsmarknadsutfallet är det uppdelat i fyra underrubriker, nämligen jordbruk, ruralt och urbant, produktion, handel och tjänster i relation till kvinnor i landet. Anledningen till att uppdelningen inte följer samma systematik som tidigare kapitel är för att ge en mer detaljerad bild av arbetssektorerna på arbetsmarknaden, samt för att kunna urskilja skillnaderna mellan könen. På så sätt undviks upprepningar och läsaren får en tydligare helhetsbild av arbetsmarknaden. Vi avslutar kapitlet med en diskussion kring huruvida teorin stämmer överens med empirin, samt vilka implikationer som stärker eller försvagar graden av en könssegregerad arbetsmarknad i Moçambique. Vi har aktivt valt att göra ett kapitel, där både analys och empiri behandlas parallellt, istället för att dela upp det i två kapitel. Anledningen till detta är för att vi anser det blir enklare för läsaren att följa med i resonemanget och få sig en helhetsbild. Avslutningsvis presenteras resultaten av analysen i kapitel sex, där vi sammankopplar teori med empiri, samt diskuterar policy-förändringar och framtida forskning.



## 2 Bakgrund

Moçambique var en portugisisk koloni fram till år 1975. De kommande 10 åren efter självständighetsförklaringen drabbades landet av ett inbördeskrig. Kriget resulterade i att många invånare flydde landet. De första demokratiska valen hölls år 1994 och när landet uppfattades som stabilt och tryggt, återvände många av de invånare som tidigare hade emigrerat. Trots att en stor andel av den vita utbildade arbetskraften hade emigrerat, en så kallad ”brain drain”, tilltog därmed landets ekonomiska tillväxt.<sup>1</sup> (Landguiden, 2011).

Moçambique var i mitten på 1990-talet det fattigaste landet i världen sett till BNP per capita. Makroekonomiska reformer, såsom privatiseringar kombinerat med internationellt bistånd, ledde dock till en dramatisk förbättring av landets BNP-tillväxt (Landguiden, 2011; SIDA, 2009). Över 19 miljoner människor, det vill säga 90 procent av befolkningen, levde under 2 USD per dag mellan åren 2000 och 2006 (Cruzs, 2010:15). Vid samma tidpunkt gick Moçambique från att vara ett stängt, vänsterstyrt land, till ett mer öppet liberalt land. Bortsett från naturkatastrofen som ägde rum mellan 2000-2001, hade Moçambique Afrikas starkaste tillväxt under tio år (1996-2006). Anledningen till den ökade ekonomiska tillväxten var bland annat etableringen av fler internationella investerare och internationella storsatsningar såsom aluminiumsmältverk, gasledningar till Sydafrika och utvinning av titanium.

Trots relativ hög ekonomisk tillväxt har majoriteten av befolkningen, mestadels på landsbygden, inte tagit del av denna utveckling. Av den bördiga jorden, används endast 10 procent, även om mer än 75 procent av befolkningen livnär sig på jordbruket. Detta indikerar att det bara finns småskaliga bönder. Jordbrukssektorn står för 27 procent av landets BNP, där den viktigaste grödan är kassava. Landets största exporter utgörs av bomull, cashewnötter och räkor. Trots detta har färre än var tionde moçambikier inte ett regelbundet lönearbete och landet är mycket fattigt än idag. Detta har medfört ökad kritik mot Moçambiques marknadsliberala ekonomiska politik, som styrs av partiet Frelimo, då kritikerna anser att det har tagits för lite hänsyn till sociala effekter.

---

<sup>1</sup> Brain drain eller kompetensflykt innebär att individer med hög utbildning (hög humankapital) emigrerar.

Påföljder som ökade inkomstklyftor, fattigdom och låneåttstramningsprogram har inneburit att statliga subventioner förkastats och statligt anställda avskedats. Internationella företag har på så sätt haft möjlighet att konkurrera ut de inhemska företagen (Landguiden, 2011).

Populationen i Moçambique var 23,9 miljoner år 2011 och den förväntade livslängden i landet var 50 år. Landets BNP-tillväxt låg på 7,1 procent och inflationen var 10,3 procent (Världsbanken, 2012:13, Landguiden, 2011). BNP index mäter länders ekonomiska tillväxttakter, men ser inte till ojämligheter mellan kön. Human Development Index (HDI) är ett sammansatt index som mäter medelprestationen för ett land, med tre grundpelare som utgångspunkt; livslängd från födsel, levnadsstandard och kunskapsnivå. HDI-indexet låg 2012 på 0,327 när det genomsnittliga indexet för världen låg på 0,694 samma år. Landet hamnar därmed bland de med lägst HDI i världen och i en ranking av 187 länder hamnar Moçambique på 185:e plats (Human Development Index, 2013). Dock brister mätningarna av HDI, när man vill påvisa könsojämlikheter i landets utveckling.

Sjukdomar som HIV/AIDS utgör ett stort problem i landet, vilket har medfört en markant ökning av dödstatistiken. Detta har i sin tur resulterat i en lägre förväntad livslängd, högre spädbarnsdödlighet och lägre befolkningstillväxt. Anammandet av en nationell plan 2001 var ett viktigt steg för kampen mot HIV/AIDS, även om det är svårt att se snabba positiva resultat på grund av bristen på adekvata mänskliga, tekniska och institutionella resurser (ILO, 2005:8ff).

Fattigdom och den höga arbetslösheten har även medfört att landet idag är ett av världens mest bidragsberoende länder. En av aktörerna som är biståndsgivare är Sverige och de senaste åren har Sveriges regering haft ett utvecklingspartnerskap med Moçambique, The Poverty Reduction Action Plan 2, även kallat PARPA 2, där huvudmålet har varit fattigdomsbekämpning. Syftet med PARPA 2 är att minska den absoluta fattigdomen och stort fokus har riktats på kvinnor och barns situation för att kunna stabilisera och generera bättre ekonomisk tillväxt i landet (Swedenabroad, 2012). Trots alla insatser har kvinnorna framförallt varit den grupp i samhället som fått betala ett högt pris för dessa historiska konsekvenser och händelser. Speciellt utsatta är kvinnorna på landsbygden som uppmärksammas mer på senare tid (FIDH, 2007:6).

## 2.1 Tidigare forskning

Världsbanken publicerade nyligen en sammanställd rapport gällande kvinnors inflytande på arbetsmarknaden, ”*Gender at work, a companion to the world development report on jobs*”. Rapporten pekar på att kvinnor i världen är mer ekonomisk exkluderade än män och att sociala normer påverkar kvinnans disponering av tid och undervärderar deras potential på arbetsmarknaden. Rapporten lyfter fram olika barriärer som hämmar kvinnors inträde på arbetsmarknaden (Morton et. al, 2013:2). Vidare har rapporten formulerat fyra viktiga aspekter som tillger individen högre kvalifikationer för att bli mer produktiv och ekonomisk konkurrenskraftig under individens arbetsföra år.

Den *första aspekten* poängterar vikten av en integrerad genusaspekt i arbetsmarknadsanalyser, för att kunna uppmärksamma och identifiera könsbarriärerna. Det *andra* området ser till statens inblandning och handlingar under individens livscykel. De olika inträdesbarriärerna kan vara befintliga redan innan individen är arbetsför. Ett lands olika statliga policys och handlingar kan förhindra könsojämlikheter genom utbildning, samt genom att öka jämställdhet inom skolväsendet. Skolsystemet kan ifrågasätta och eliminera befintliga stereotyper. Därmed kan kvinnor införskaffa sig humankapital och färdigheter inför framtidens arbetsmarknad. Staten kan även fokusera på att eliminera restriktioner för kvinnans möjliga anställning och förbättra hennes förutsättningar genom att revidera befintliga kvinnliga normer och rättigheter, genom att öka hennes äganderätter och införa anti-diskrimineringslagar. Vid äldre arbetsför ålder kan staten reglera arbetspolicys och kombinera dessa med sociala tryggheter. Den *tredje* aspekten betonar den privata sektorns ledarskap och innovationer för ökad jämställdhet. Ett starkt samarbete mellan de privata och de offentliga sektorerna kan resultera i att kvinnor kan få ökat stöd att bli entreprenörer. Genom att öka deras tillgång till kapital, nätverkande och tillträde till nya arbetssektorer, samt ge möjligheten för kvinnor att införskaffa sig högre tillgång till kvalifikationer inom affärsvärlden, fostras deras entreprenörskap. Den *fjärde* strategin behandlar kunskapsgapet mellan problem och potentiella lösningar av ojämlikhet mellan könen på arbetsmarknaden, vilka baseras på nödvändiga handlingar på ett globalt plan. Syftet är att öka insamling av data som bland annat berör hushållsarbete och kontrollering av tillgångar, avsikten med detta är att påvisa ojämlikheter på arbetsmarknaden världen över. På så sätt ska man lättare kunna se om könsskillnader har en påverkan på arbetsmarknaden (Morton et. al, 2013:3).

I den teoretiska delen av uppsatsen, används humankapitalteori och segregeringsteorier som utgångspunkt för att visa på könssegregering och dess effekter på kvinnors utveckling och möjligheter till inträde på den formella arbetsmarknaden. För den del av uppsatsen som använder sig av arbetsmarknadsteori tar vi avstamp ifrån Jonungs arbete *”Occupational segregation by sex and change over time”*, där hon analyserar relationen mellan arbetssegregering och skillnader i livscykeln av tidsallokering mellan hemarbete och marknadsarbete för män och kvinnor. Det vill säga den divergens i medverkan inom arbetskraften och de skillnaderna i utvecklingen av arbetsefterfrågan, främst efterfrågan på kvinnlig arbetskraft, samt ser till skillnader i relativlöner mellan män och kvinnor (Jonung, 1998:39). För att belysa segregeringen på arbetsmarknader ur ett ekonomiskt perspektiv har vi fördjupat oss i Richard Ankers undersökningar och konsekvenser av en könssegregerad arbetsmarknad. År 1997 släpptes *”Theories of occupational segregation by sex: an overview”*, där Anker behandlar arbetsmarknadssegregering ur ett ekonomiskt perspektiv och betonar arbetsmarknadens möjligheter och situation utifrån utbud och efterfrågan.

Vi har även fått inspiration från Julia Dahlquist, som i sin masteruppsats skrev om *”Women with education are better off, and so are their children”*. Uppsatsen behandlar de fördelar som uppstår genom att låta flickor gå i skolan, men även de nackdelarna med att många inte fortsätter till högre utbildningsnivåer. I vår uppsats är det relevant då vi vill se fördelningen mellan könen innan inträdet på arbetsmarknaden. Även uppsatsen *”Könssegregering som ett hinder för kvinnors möjlighet till utveckling söder om Sahara”* av Kristoffer Eriksson har tagits i beaktning. Denna uppsats belyser situationen för kvinnor söder om Sahara och tar upp könssegregering på arbetsmarknaden i Afrika, vilket är av intresse för vår uppsats. Eriksson reflekterar över kvinnors olika hinder för utveckling samt förmåga att påverka sitt liv, och uppsatsens analys baseras främst ur ett historiskt- men även ekonomiskt perspektiv. Vi har med dessa källor som grund valt att behandla ämnet könssegregering främst utifrån ett arbetsmarknadsperspektiv, med inslag av genusperspektiv.

## 3 Metod

I detta kapitel beskrivs den metodologiska ansats uppsatsen grundar sig på, samt material och avgränsningar. Uppsatsens ambition är att fokusera på en liten del av ett stort förlopp och på så sätt försöka beskriva verkligheten i Moçambique. Eftersom studien är avgränsad till ett land, lämpar sig fallstudier som empiriskt stöd. Ett specifikt fall är inte representativt för hela verkligheten och uppsatsen ämnar därför inte generalisera utöver det fallstudien tar upp. Slutsatserna som nås bör därför ses som ett indicium och får först värde när andra indicier, innehållande andra kompletterande forskningsmetoder, pekar mot liknande slutsatser. Fallstudierna som analyseras här behandlar en liknande problematik gentemot vårt syfte och används för att bygga ett empiriskt stöd åt fallet Moçambique.

### 3.1 Material, tillvägagångssätt och avgränsning

Materialet vi använder oss av är främst sekundärkällor, men även primärkällor. Majoriteten av vårt arbete består av sekundärkällor i form av statistiska databaser, såsom Världsbanken, International Labour Organisation (ILO), Internationella Valutafonden (IMF) och Förenta Nationerna (FN). Problematiken vi står inför är att informationen i dessa databaser inte är tillräckliga, vilket har resulterat i att vi har fått använda sekundärkällor i analysen. Undersökningen är kvalitativt inriktad, vilket leder till att det är av stor vikt med närhet till forskningsobjektet (Holme och Solvang, 1997:92), vilket i vårt fall innebar att vara på plats i landets huvudstad Maputo och för att inhämta en del av den tillgängliga informationen från landets statistiska centralbyrå och via kontakter på den svenska ambassaden i Moçambique.

Anledningen till varför vi inte endast använder kvalitativ innehållsanalys är för att all information inte är relaterad till vårt specifika fall, vilket i sin tur medför att vi behöver använda en del kvantitativa inslag, exempelvis när empirisk data tolkas. Med fallstudie som metod ämnar vi att undersöka Moçambiques arbetsmarknad i sin realistiska miljö och kontext där gränsen mellan fenomen och kontext inte är givna. Med fallstudie ämnar vi förklara och förstå, samt beskriva stora företeelser och system som inte enkelt kan undersökas med annan metodik (Backman, 2008:55). Utgångspunkten för vår kvalitativa forskningsprocess är de föreställningar och förförståelse som hämtats från befintlig litteratur, även om denna i vårt fall inte varit omfattande (Holme och Solvang, 1997:94f). I uppsatsen används en deduktiv logik, som innebär att vi testar

teorin på ett fall för att påvisa huruvida teorin gällande arbetsmarknadssegregering i Moçambique är praktiskt användbara. Den valda teorin omfattar arbetsmarknadssegregering och ett genomgående genusperspektiv. Det praktiska utfallet är att se potentiella hinder före och efter inträdet på arbetsmarknaden för kvinnor i Moçambique, vilket även blir uppsatsens teoriprövning (Denscombe, 2009:65, Pålsson, 2001:30).

### 3.1.1 Tillvägagångssätt och avgränsning

För att minimera riskerna av systematiska och slumpmässiga fel har vi samlat en stor mängd sekundärdata och ett stort underlag för den slutgiltiga analysen från olika typer av källor. Till denna uppsats är det av intresse att se till orsakssamband och förklaringar för att kunna dra en slutsats. Det är viktigt att kontrollera alla tänkbara bakomliggande orsaksfaktorer, både förekomsten av segregering före inträdet på arbetsmarknaden och efter (Esaïsson et. al., 2012:70ff).

Vi har valt att avgränsa oss till landet Moçambique i sin helhet då landet på senare tid fått allt större internationell uppmärksamhet. Analysen sträcker sig från utbildningsmöjligheterna till inträdesmöjligheterna på arbetsmarknaden och specifikt kvinnors arbetssituation. Vi inser problematiken med att behandla Moçambique som ett homogent analysobjekt, därför har vi även valt att dela upp analysen i olika arbetssektorer. En svårighet med att göra en korrekt könssegregeringsanalys av arbetsmarknaden, på samma sätt som exempelvis går att göra i Sverige, är att tillgång till data över samtliga områden är svåråtkomliga.

Segregeringsbegreppet är relativt nykommet för analyser i utvecklingsländer, vilket har medfört att data för denna typ av undersökningar är bristfälliga, därför har vi valt att främst använda oss av International Labour Organization (ILO) och Amsterdam Institute for Advanced Labour studies (AIAS). Anledningen till varför vi inte fokuserat på parametrar som Human Development Index (HDI) är som tidigare nämnt eftersom parametern är bristande när man vill undersöka om det finns könsojämlikheter i utvecklingen. Däremot har vi valt att klargöra för landets hälsotillstånd då den är kritisk och starkt relaterad till uppsatsens undersökning på så sätt att den förstärker arbetsmarknadssituationen, eftersom hälsa och utbildning utgör landets- och dess individers humankapital.

## 4 Teori

De teorier som tas upp i detta kapitel behandlar olika uppfattningar angående sammanhang och förhållanden mellan företeelser som önskas prövas mot den observerade samhällssituationen. Teorins utformning har en avgörande betydelse för val av metod och då vi ser till problematiken med bristande resursanvändning av kvinnor i arbetslivet och möjliga förklaringar till detta, behöver vi en befintlig och väl utvecklad teori som grund.

Uppsatsen baseras på segregationsteorier på arbetsmarknaden utifrån tre undergrupper, 1) *neoklassisk teori och humankapitalteori*, 2) *institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori*, 3) *feministisk/genus teori och relaterade förklaringar*. Vi ämnar pröva vår teori och dess implikationer om segregering på arbetsmarknaden mot vårt empiriska underlag i Moçambique. Utifrån det teoretiska ramverket kan vi sedan analysera till vilken grad arbetsmarknaden i landet är könssegregerad. Med detta sagt anses det därmed väsentligt att se närmare på segregationsteori på den formella och informella arbetsmarknaden, då detta ger en bättre helhetsbild av arbetsfördelningen mellan könen. I uppsatsen kommer vi löpande att kontrastera de båda teorierna med genusteorin.

Anledningen till att teorier kring könssegregeringen fått ett större internationellt fokus, beror på de incitament som skapats för att generera högre effektivitet i produktionen. Att utesluta en omfattande arbetsgrupp från betydande arbetssektorer är en förlust i humankapital och ökar ineffektiviteten på arbetsmarknaden, samt hämmar ekonomiska möjligheter till strukturell förändring (Anker, 1997:316). I en globaliserad värld med ökad konkurrens har dessa faktorer stor betydelse för ett lands utveckling. Hur kvinnan ser sig själv och blir betraktad i samhället har därmed en avgörande roll, en negativ syn på kvinnor resulterar i sämre status och lägre inkomst som mynnar ut i effekter på mortalitet, fattigdom och inkomstklyftor. Könsstereotyper har också en negativ påverkan på utbildning som förs vidare i generationer, segmentering i olika ockupationer vad gäller kön bör därför ges mer uppmärksamhet för att kunna uppnå effektivitet, jämställdhet och social rättvisa (ibid., 1997:316f).

Fundamentalt bygger arbetsmarknadsteorier på arbetsmarknadens utbud och efterfrågan. Dessa används även när arbetsmarknadens yrkessegregering mellan könen analyseras. Kvinnligt arbetsutbud fokuserar på varför kvinnor föredrar vissa typer av yrken, exempelvis flexibla deltidsarbeten för att kunna ta hand om sina barn. Vad gäller arbetsefterfrågan ligger fokus på

vem arbetsgivaren föredrar att anställa, kvinnor gentemot män för vissa yrken och varför kvinnor och män har olika möjligheter till befordran och utveckling på arbetsplatsen. Det beslut som arbetsgivaren tar är influerade av kultur och strukturella normer som oftast är till kvinnans nackdel och därmed diskriminering (Anker, 1997:316).

## 4.1 Neoklassisk teori och humankapitalteori

All sorts segregering på arbetsmarknaden grundar sig på antagandet att arbete inte är homogent (Jonung, 1998:40). Neoklassisk teori baseras på att arbetsmarknaden är effektiv och att arbetare samt arbetsgivare agerar rationellt. Det innebär att arbetaren söker de arbete som ger dem högst nytta utifrån individens *kapacitet*, såsom individens utbildning och erfarenhet, individens *begränsningar* (exempelvis barnomsorg) och individens *preferenser* för yrkets omfattning (Anker, 1997:317). Användningen av neoklassisk teori görs i syfte för att lyfta fram några huvudavvikelser till varför arbetsmarknaden kan agera diskriminerande. Detta kommer göras i enlighet med ovan skrivet och därmed förhålla dessa avvikelser till före och efter inträde på arbetsmarknaden.

### 4.1.1 Före inträde på arbetsmarknaden

Det finns två utmärkande inträdesbarriärer för kvinnor på arbetsmarknaden utifrån neoklassiskt och humankapitalteorin; den ena reflekterar individens *humankapital* och den andra ser till landets *arbetslagar*.

#### Humankapital

Arbetsgivaren eftersträvar vinstmaximering och kostnadsminimering. Däremot medför konkurrens på arbetsmarknaden att arbetsgivaren betalar arbetaren deras marginalproduktion. Vad gäller arbetsefterfrågan är det män som blir tilldelade yrken vilka kräver en högre grad av utbildning, vidare anses det ”kosta mer” att anställa kvinnor och anledningen till detta är av olika orsaker. Exempelvis anses kvinnor ha högre grad av frånvaro och ha sen ankomst till arbetet på grund av familjeansvar och är därmed mindre flexibla i termer av övertid. Detta blir avgörande indirekta kostnader för arbetsgivaren när denne ska anställa, dock är det inte kostnader den anställda ska behöva stå för och därför kan det vara en indirekt form av diskriminering (Anker, 1997:318).

Teorin förklarar segregering på arbetsmarknaden mellan kvinnor och män utifrån arbetskraftstillgång. Antingen är arbetsmarknaden icke-diskriminerande och arbetaren belönas



efter produktivitet, där lägre lön är likgiltigt med lägre produktivitet eller diskrimineras på grund av att arbetaren saknar humankapital och har kortare arbetslivserfarenhet. Män investerar mer i utbildning och arbetslivserfarenheter än vad kvinnor, gör vilket enligt humankapitalteorin gör mannen mer produktiv. En möjlig förklaring till detta är kvinnans familjeansvar som förknippas med deras låga investering i humankapital. Kvinnors låga investering i humankapital gör dem mindre produktiva än män, dock menar teorin att det är diskriminerande om både kvinnor och män besitter samma humankapital, men att den ena inte tillges samma möjligheter att tillträda arbetsmarknaden som den andra (Anker, 1997:317).

Att investera i kvinnors humankapital har visat sig ge högre avkastning än att investera i mäns, samt att investeringar i kvinnors humankapital inte bara ger ett mycket större utfall av den privata avkastningen utan även en högre avkastning till samhället (Schultz, 1995:15ff; Todaro och Smith, 2011: 375). Det har visat sig att ökat humankapital för kvinnor ökar deras produktivitet och ger dem ett högre arbetskraftsdeltagande, samt att sjukvårdskostnader i ett land sjunker (Todaro och Smith, 2011: 375).

För att ett utvecklingsland ska tillskansa sig modern teknologi och uppnå långsiktigt utveckling vilar utkomsten av utbildning på graden av hälsa inom ett land. *Utbildning* och *hälsa* är två av komponenterna som förutsätter varandra i humankapitalteori (Todaro och Smith, 2011:359ff). Enligt Gary S. Becker (1964) främjar humankapital landets tillväxt och leder till minskade inkomstojämligheter vilket gör att utbildning är den viktigaste investeringen inom humankapital. När individer tillskansar sig utbildning bidrar det till förbättringar i arbetskraften samt en ökad kunskap inom bland annat jordbrukssektorn som är den dominerande sektorn i många utvecklingsländer (Becker, 1964:17ff).

Skoldeltagandet i fattiga länder är låga och många familjer ser den privata avkastningen på investerad utbildning för sina barn som låg, i jämförelse med en alternativ investering, till exempel arbete i hemmet. Familjer i låginkomstländer har särskilt svårt att finansiera sina barns utbildning och möjligheten att teckna ett lån är väldigt låg och riskabel. Detta resulterar i att familjer måste ta stora risker när de väljer att investera i sina barns utbildning, eftersom möjligheten att diversifiera sina inkomster uteblir (Schultz, 1995: 26). God hälsa bidrar till högre inkomst, med högre inkomst kan människor och stater ha råd att spendera mer resurser på förbättrad hälsa och utbildning, vilket genererar högre inkomst och produktivitet. En förbättrad barnhälsa och högre utbildade och friska mödrar, ger en exponentiell effekt på landets

humankapital för kommande generationer och en ökad produktionskapacitet (Todaro och Smith, 2011:360ff). Kvinnor är den grupp som bär på den tyngsta fattigdomsördan. En förbättring i deras utbildning och välmående har en avgörande roll för deras inträde på arbetsmarknaden (Todaro och Smith, 2011:374).

En relevant och viktig aspekt inom humankapitalteorin är arbetsfördelningen i hemmet. Den mest utvecklade ekonomiska teorin gällande könsskillnader inom val av arbete behandlar könsuppdelningen baserad på ett ekonomiskt resonemang (Jonung, 1998:47f). Det finns stora skillnader i avkastningen på humankapitalinvesteringar. Män har ofta en mer kontinuerlig karriär på arbetsmarknaden, medan kvinnor istället förväntas ägna en viss tid i hushållet vilket förkortar deras avlöningsperiod. Hushållsarbetet hämmar kvinnan från att utnyttja sitt anskaffade humankapital, vilket hon kunnat använda om hon fått ta del av arbetsmarknaden i lika stor utsträckning som män. Däremot antas det att arbete inom hemmet delas upp på det mest gynnsamma viset för familjen, genom *komparativa fördelar*, samt att arbeten och sektorer skiljer sig i fråga om vilket slags humankapital de kräver av individen och vilka möjligheter som de ger (Jonung, 1998:47f).

#### Arbetslagar

Utöver kvinnors bristande humankapital har även arbetslagar på arbetsmarknaden en avgörande roll för kvinnors inträde. Trots att många arbetslagars syfte är att beskydda kvinnor på arbetsmarknaden har dessa istället försvårat deras inträde och begränsat deras arbetsutbud. Lagar och förordningar på arbetsmarknaden kan därmed ha en direkt effekt på kvinnors efterfråga och leder till könssegregering. Exempelvis förbjuder vissa konventioner kvinnor att arbeta inom gruvindustrin eller att arbeta nattskift (Anker, 1997:319).

### 4.1.2 Efter inträde på arbetsmarknaden

De mest relevanta och omfattande segregeringsteorier för en diskriminerande arbetsmarknad efter ett inträde presenteras nedan och behandlar 1) *preferenser och abiliteter*, samt 2) *vertikal och horisontell segregering*.

#### Preferenser och abilitet

Ett sätt att förklara arbetssegregationen som uppstår är att beskriva den som medfödda eller som naturliga skillnader mellan könen vilka också formar deras preferenser. *Preferenser* förklarar vilka

kvaliteter arbetsgivaren, men även arbetstagaren innehar och att dessa skiljer sig mellan könen (Jonung, 1998:41). Jonung kan även urskilja en heterogenitet bland arbeten på efterfrågesidan där preferenser spelar stor roll för arbetssegregering då kvinnor och män befinner sig inom de yrken de själva föredrar (1998:42). Givet att detta antagande stämmer, kommer kvinnor vara överrepresenterade inom hemarbetet och på den informella marknaden, vilket leder till att kvinnliga arbeten i förlängningen får lägre löner. Motsvarande ses kvinnor och män ha olika biologiska och psykologiska färdigheter, kallat *abiliteter*. Kvinnor och män bidrar med olika humankapital på arbetsmarknaden för att de innehar olika abiliteter, vilket leder till att könen ger olika avkastning på marknaden beroende på deras förmågor. Kvinnor söker sig därmed ofta till arbetsområden där de har komparativ fördel gentemot männen och inom de sektorer där de är mest produktiva. Kvinnor nyttomaximerar sin biologiska abilitet och män gör desamma (Jonung, 1998:43).

Abilitet och preferenser ger ytterligare en dimension av hur vi kan förklara arbetssegregeringen mellan könen. Problemet med abilitet och preferenser är att ingen av de två faktorerna anses vara könsneutral i förhållande till arbete. En anledning till att kvinnor inte kommer in i mansdominerade yrken kan tänkas vara att respektive kön föredrar att arbeta med kollegor av samma kön då de tar hänsyn till sina preferenser. Detta kan även ses som en form av vertikal segregering, då det bildas kluster av arbeten som är kvinno- och mansdominerade (ibid., 1998:43ff).

#### Vertikal och horisontell diskriminering

*Vertikal segregering* avser olikheterna i kvinnor och mäns möjligheter att avancera inom yrkeslivet och möjligheter till chefspositioner. Den vertikala segregeringen åskådliggörs på två sätt. Dels genom att kvinnor har svårare att nå chefspositioner än män har och dels genom att traditionella kvinnoyrken oftast har få eller inga avancemangsmöjligheter. Det handlar i stort om den hierarkiska arbetsfördelningen mellan könen på arbetsmarknaden (SOU 1997:2; Bourdet och Persson 2011:348). *Horisontell segregering* delar upp kvinnor och män mellan olika yrken. Kvinnor arbetar i stor utsträckning inom vissa områden, såsom exempelvis omsorg och skola, medan män återfinns inom industri- och tillverkningsyrken (SOU, 1997:2).

## 4.2 Institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori

Den andra undergruppen inom teorin har sin utgångspunkt i antagandet att institutioner spelar en avgörande roll för vem som avskedas, anställs, befordras och individens lönenivå. Institutionell

teori bygger på att arbetsmarknader är segmenterade på olika sätt och att arbetsmarknaden fungerar enligt den neoklassiska teorin samt att byte av en segmenterad arbetsmarknad till en annan är mycket svår för arbetaren. Även här delar vi upp avvikelserna i före och efter ett inträde på arbetsmarknaden.

#### 4.2.1 Före inträde på arbetsmarknaden

Inom institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori återfinns två relevanta segregeringsteorier som förklarar kvinnors begränsade möjligheter till inträde på arbetsmarknaden, dessa är *dual arbetsmarknadsteori* och *statistisk diskriminering*.

##### Dual arbetsmarknadsteori

Den mest använda institutionella teorin är dual arbetsmarknadsteori som skiljer på primära och sekundära arbetssektorer. Andra arbetsmarknadssegmenteringsteorier delar in arbetsmarknaden i formella och informella sektorer, som kommer behandlas senare. Fortsättningsvis kommer dessa begrepp användas parallellt i uppsatsen, då jordbrukssektorn i Moçambique kan ses som både sekundär och informell.

Den primära arbetssektorn är relativt bra avlönad, hög arbets säkerhet och goda möjligheter till avancemang samt bra arbetsförhållanden, vilket i enlighet med denna teori appellerar främst kvinnor. Den sekundära arbetssektorn är i princip motsatsen till primära arbetssektorn, och innefattar istället låga löner, lägre möjligheter till avancemang, dåliga arbetsförhållanden samt låg arbets säkerhet. Ett exempel på arbete inom sekundära arbetssektorn är jordbruket, där kvinnor återfinns. De primära och sekundära sektorer fungerar till en viss grad oberoende varandra, företag inom den primära sektorn har en marknadsposition som skyddar dem för konkurrens medan inom den sekundära sektorn är det tvärt om, företagen utsätts för stark konkurrens (Anker, 1997:321).

##### Statistisk diskriminering

Statistisk diskriminering är en form av arbetsmarknadsdiskriminering och bygger på att arbetsgivaren inte har fullständig information om arbetssökandes produktionskapacitet. Teorin menar på att det finns skillnader i produktivitet, kvalifikationer och erfarenhet mellan kvinnor och män som gör det legitimt för arbetsgivaren att diskriminera eftersom att skillnaderna innebär kostnader för arbetsgivaren (Anker, 1997:322). Arbetsmarknadssegregeringsteorin ger en bredare

förståelse vad gäller könsojämlikhet på arbetsmarknaden då den erkänner existerande segmentering på arbetsmarknaden och inom yrken, men den förklarar inte varför den är könssegmenterad, samma yrken återfinns inom både primär och sekundär sektor. Denna teori är bättre på att förklara vertikal yrkessegregering mellan könen vilket är källan till löneskillnaderna mellan män och kvinnor (Anker, 1997:322f).

#### 4.2.2 Efter inträde på arbetsmarknaden

Nedan presenteras två viktiga teoretiska orsaker till kvinnor bristande inflytande på arbetsmarknaden. Dessa innefattas av *dual arbetsmarknadsteori* och *occupational crowding*.

##### Dual arbetsmarknadsteori

Dual arbetsmarknadsteori kan även tillämpas på yrkessegregering mellan könen där arbetsmarknaden är uppdelad mellan kvinnliga och manliga yrken. Segmenteringen visar att lönerna i kvinnliga yrken är låga, detta för att utbudet på kvinnor i de kvinnliga sektorerna är för hög och antalet kvinnliga yrken är få. De manliga yrken utsätts inte för samma konkurrens som kvinnliga och är därmed fler vilket resulterar i högre löner (Anker, 1997:321-323). Uppdelningen bearbetas närmare i avsnitt 4.2, som behandlar arbetsmarknadsutfallet. Kvinnor har sedan länge blivit styrda mot arbeten på den informella marknaden, såsom exempelvis hushållsarbete, och specialiserat sig på dessa. Jonung menar även att män ofta är mer prestationsorienterade än kvinnor och därför söker sig till mer prestigefyllda arbeten. Högre positioner leder i sin tur till att män får mer makt och resulterar även i en högre lön för män relativt kvinnor (Jonung, 1998:45). Det är viktigt att ha i åtanke att en höjd lön för kvinnor på arbetsmarknaden gör att det blir relativt dyrare att specialisera sig inom hushållet. Detta kommer i förlängningen leda till att fler kvinnor förflyttas från produktion i hushållet till lönearbete på marknaden (Borjas, 2010:52f).

##### Occupational crowding

En liknande teori som problematiserar segregeringen mellan kvinnodominerade och mansdominerade yrken är teorin om "Occupational crowding". Denna teori refererar till diskriminering mellan män och kvinnor på så sätt att kvinnor och män har olika sociala kontexter, där kvinnor blivit lärda att olika typer av yrken inte "är till för kvinnor" eller inte lämpliga för kvinnor. Kvinnors begränsade arbetspool skapar könssegregerade löner vilket oftast leder till att "kvinnoyrken" blir lågavlönade. Det är "kvinnligheten" i yrket som medför den låga

lönen oavsett om det är män eller kvinnor som jobbar inom yrket, trots att individerna har samma ambition, kompetens, utbildningsnivå, samt arbetslivserfarenhet (Borjas 2013:405ff).

### 4.3 Genusteori

De två segregeringsteorierna nämnda ovan behandlar arbetsmarknaden ur ett ekonomiskt perspektiv, vi har därför även valt att lyfta några icke ekonomiska förklaringar kring könssegregering, eftersom de ekonomiska segregeringsteorier har en annan utgångspunkt som utesluter en alternativ viktig förklaring. Genusperspektivet tas även upp för ett ge läsaren ytterligare en dimension kring könssegregering och kommer därför löpa parallellt genomgående i uppsatsen.

Vad gäller diskrepans mellan sysselsättning och lönearbete antar de flesta ekonomiska modeller att arbete är avlönat och ekonomiskt vinstgivande, mätt i marknadstermer. Detta resulterar i att många ekonomiska modeller fallerar när man ser till icke vinstgivande marknader, exempelvis jordbruksarbete för familjekonsumtion och hushållsarbete. På grund av detta är det svårt att mäta den verkliga graden av kvinnors medverkan i olika typer av produktivt arbete (Østergaard, 1992:59). I studier om kvinnors utveckling är det viktigt att utgå ifrån att problematiken inte är kvinnor per se, utan snarare relationen mellan kvinnor och män (Østergaard, 1992:6). Därför anser vi att genusperspektivet är en viktig dimension av segregeringen, även om synsättet inte är ett strikt ekonomiskt perspektiv.

Vad som ligger till grund för en könsfördelad arbetsmarknad och kvinnligt arbete är inte alltid lätt att urskilja eller på ett enkelt sätt ge svar på, trots de många ekonomiska teoretiska förklaringar som finns idag. Därför ämnar vi förklara skillnaderna mellan kön och genus för att ge en bredare och djupare förståelse kring arbetsmarknadens komplexitet och form mellan könen, samt kön och genus konstrueras och distinktionen mellan dessa. Kön och genus har nämligen olika betydelser. Kön är en klassificering för människor rent biologiskt genom kromosomuppsättning, medan genus är ett socialt konstruerat begrepp (Gemzöe, 2002:80).

Genus refererar till kvinnor och mäns kvalitativa karaktär och beroendeförhållande av olika positioner i ett samhälle. Begreppet är relaterat till makt och dominans som också konstruerar kvinnor och mäns chanser i livet som återigen inte är av biologiska grunder utan snarare av kulturella, religiösa, och ideologiska system som råder i ett samhälle. Enligt Gemzöe (2002) har

människan ingen bestämd natur, utan den fastställs av de sociala och historiska förhållandena, men framför allt människans produktiva arbete.

Det rådande genussystemet formar våra liv, förhoppningar och begär, samt ser till att vi anpassas till vidare sociala och ekonomiska sammanhang (Gemzöe, 2002:83). Vad ekonomer ofta tar för givet är att feminism och genusteorier inte är baserade på arbetsmarknadsvariabler och att den underliggande premissen är att kvinnors försummade möjligheter till avancemang på arbetsmarknaden, hennes underordnade position i samhället och inom familjen beror på det patriarkala samhället. I majoriteten av samhällen anses hushållsarbete och barnskötsel ligga under kvinnors ansvarsområde, medan männens huvudsyssla är ekonomisk försörjning. De sociala normer och uppfattningar kring kvinnors och mäns arbetsfördelning reflekterar bara en liten del av det dagliga livet för många kvinnor, män och familjer. Alla inblandade parter bidrar till förringningen av kvinnor vilket påverkar människors beteende och resulterar i en könsdiskriminering (Anker, 1997:322; Boje och Leira, 2000).

Det är arbetsfördelningen i sig som har betydelse och inte arbetets utformning. Biologiska skillnader mellan könen kan inte förklara arbetsdelningen där en syssla som lämpar sig för kvinnor i ett samhälle inte gör det i ett annat, där den istället kanske lämpar sig mannen. Arbetsfördelningen mellan könen blir ett ömsesidigt beroende, då ett kön tillskrivs en särskild arbetsuppgift innebär det att det andra könet förbjuds att utföra samma uppgift. Det är kulturen som gör kvinnor och män olika då det inte finns "naturliga" skäl till dessa förbud mot vissa sysslor mellan könen. Detta förbud kan sägas konstruera olikheter och förbud till likheter mellan könen i arbetsdelningen. Förbudet söker stärka de biologiska skillnaderna mellan könen och återskapar dem som sociala kategorier och patriarkala mönster. Det förstärker även könssegregeringen på arbetsmarknaden som vidhåller inkomstskillnaderna mellan könen (Østergaard, 1992:60; Gemzöe, 2002:86-87). Ingenstans i modellen aviseras att mannen har ansvar för marknadsarbetet eller kvinnan ansvaret inom hushållet. Uppdelningen förklaras endast genom skillnader i produktivitet i de specifika områdena. Dock förklarar inte denna teori om hur dessa skillnader uppstår, men att specialiseringen kan vara gynnsam för familjen (Jonung, 1998:48).

## 5 Kvinnors utfall i Moçambique

I detta kapitel ämnar vi behandla vårt empiriska material och växelvis sammanlänka det med den teoretiska ansatsen. Ofta delas empiri och analys upp i två kapitel, men som tidigare nämnt har vi har valt att sammanlänka de båda, då vi anser det underlättar för läsaren att följa de teoretiska kopplingar som görs till varje avsnitt. Vår analys är strukturerad på följande sätt; vi kommer i första delen se närmare på kvinnors inträde på arbetsmarknaden och leta efter indicier från vårt empiriska material som kan förklaras med de teoretiska indikationerna angående vilken segregeringsgrad som råder i Moçambique. Detta kommer att göras genom att ställa de utvalda teoretiska antagandena under underrubrikerna ”före inträde på arbetsmarknaden” i både neoklassisk teori och humankapitalteori, samt institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori. Därefter kommer vi se om segregering återfinns efter kvinnors inträde på arbetsmarknaden, där de teoretiska ansatserna istället ställs under rubriken, ”efter inträde på arbetsmarknaden” mot det empiriska materialet. Detta genomförs på liknande sätt som ”före inträde på arbetsmarknaden”, med undantag att utgångspunkten görs från de olika arbetssektorerna istället för analys utifrån de teoretiska områdena. Vi kommer löpande att behandla genusteorin och slutligen i diskussionsdelen sammanställa och reflektera över huruvida indikationerna stämmer överens med verkligheten.

### 5.1 Kvinnors inträde på arbetsmarknaden

Vi ämnar pröva de teoretiska ansatserna mot de empiriska utfallet på arbetsmarknaden i Moçambique, det vill säga om vi kan hitta empiriska tecken som underlag för en könssegregering vad gäller kvinnors inträde till en möjlig arbetsmarknad. Vi kommer därför först att presentera kvinnors humankapital och rådande arbetslagar och sedan se hur de teoretiska antagandena överensstämmer med det empiriska materialet.

#### 5.1.1 Humankapital

En av barriärerna för kvinnor i Moçambique att beträda arbetsmarknaden är deras låga humankapital, därför kommer landets utbildning och hälsa att redovisas i detta kapitel. Enligt humankapitalteorin är hälsa och utbildning två viktiga komponenter för att höja landets



produktivitet och möjlighet till bredare sysselsättning. I förlängningen kan ett land påverka sin utveckling och tillväxt genom sitt humankapital (Todaro och Smith, 2011:360f).

## Utbildning

Som tidigare nämnt, resulterade portugisernas kolonisation och landets inbördeskrig i att många utbildade människor lämnade landet vid ockupationens slut, vilket resulterade en "brain drain" för landet. Detta gjorde att stora satsningar genomfördes för att förbättra skolsystemet och många bidragsgivare gav stort stöd för denna policy. Trots att 20 procent av den statliga budgeten går till utbildning är det bara 40 procent av barnen i Moçambique som har tillgång och möjlighet till den. Skillnaderna mellan tätort och landsbygd är stora och även mellan olika regioner. När det gäller flickors skoldeltagande uppvisar landet en stor variation av resultat. Det blir således svårt för kvinnor och barn att påverka sin livssituation, eftersom kvinnor generellt sett är lågutbildade eller inte har någon utbildning alls. År 2010 var 57,2 procent av kvinnor över 15 år analfabeter i Moçambique (CIA, 2013).

Under grundskoleåren är skillnaderna mellan könen ganska små, när det gäller skolgången. Under högstadieåren kan man utläsa tydliga könsskillnader. Endast 15,5 procent av Moçambiques befolkning har fullständiga högstadiebetyg. Elevers närvaro på högstadiet är 14,6 procent för tjejer (år 2006), vilket är väldigt lågt i jämförelse med de närliggande länderna. Det finns en rad med specifika aspekter som ligger till grund för denna statistik, bland annat avståndet till skolan. Familjerna överväger att inte skicka iväg sina flickor till skolan och behåller istället sina flickor i hemmet, där de kan hjälpa till med hushålls- eller jordbruksarbeten och på så sätt säkra hushållets inkomster (van Klaveren et. al., 2009:24).

Ett annat hinder för flickor att anskaffa ett högre humankapital är av patriarkala, ofta religiösbetingade anledningar, särskilt i de rurala delarna av landet. Flickorna förväntas att bli bortgifta till andra familjer eller tillbringa merparten av sin tid till hushållsarbete. När det gäller högre utbildning är skillnaderna mellan män och kvinnor påtagliga (van Klaveren et. al., 2009:24; Dahlquist, 2009:15). I enlighet med den teoretiska ansatsen kan det ses som att män och kvinnor nyttjar sina komparativa fördelar och preferenser. Kvinnor stannar kvar i hemmet och männen utnyttjar sitt humankapital och blir därmed mer produktiva på arbetsmarknaden. Detta kan även ses som att hushållsarbetet hämmar kvinnan från att utbilda sig vidare och därmed försakar sin potentiella produktivitet på arbetsmarknaden.

Trots att nya skolor har öppnats finns det inte tillräckligt med plats för alla elever att delta, samt att lärarbrist och den utbredda fattigdomen urholkar utbildningens kvalitet, samt att nästan hälften av alla grundskolelärare saknar en formell lärarutbildning. Här speglas hälsans roll även i skolväsendet då över 10 000 lärare beräknas ha dött i aids. Undervisningen i landet är avgiftsfri men skolmaterial och uniformer måste familjer själva stå för och att skicka iväg sina barn, i synnerhet flickor till skolan är ännu ovanligt (Landguiden, 2011). Landets utbildningssystem missgynnar därmed flickor till att införskaffa sig en kvalitativ utbildning, då hindren inte bara är kulturella och religiöst betingade, utan även den bristande tillgången till kvalificerade lärare. Högre humankapital och kvinnors utbildning är två viktiga hörnstenar till bättre ekonomisk utveckling och ingång på arbetsmarknaden. Eftersom det har visat sig att flickor lever längre och får en förbättrad livskvalitet om de får ordentlig skolgång, leder detta även i sin tur till ett minskat födelseantal. En god utbildning för kvinnor ger även en ökad produktivitet och effektivitet (Dahlquist, 2009:29).

### Arbetskraftsfördelningen baserat på utbildningsår

I arbetskraftsfördelningen redovisas länken mellan utbildning och arbetsmarknadens utfall för män och kvinnor i Moçambique. I enlighet med teorin ökar arbetsgivarens efterfrågan på arbetare om denne innehar en utbildning samt att utbildning gör individen mer attraktiv på arbetsmarknaden (Anker, 1997:318). Det som kan utläsas i tabell 1 nedan är att kunskapsnivån på arbetskraften har förbättrats med tiden och till nästkommande generation, men trots det är den fortfarande relativt låg, jämfört med närliggande länder. Tabell 1 redovisar även ett stort gap mellan könen, där kvinnliga arbetare har minst ett utbildningsår mindre än män. Detta syns tydligast bland de vuxna arbetarna där skillnaden är mer än två år i utbildningsnivå mellan kvinnor och män, både i de rurala och urbana områdena. Dock har man på senare år sett ett positivt resultat vad gäller utbildning bland unga på landsbygden (Jones och Trapp, 2013:22).

<b>Tabell 1:</b>		<b>Arbetskraftsfördelningen baserat på år av utbildning</b>			
		<b>Urban</b>		<b>Rural</b>	
<b>Åldersgrupp</b>	<b>År</b>	<b>Man</b>	<b>Kvinna</b>	<b>Man</b>	<b>Kvinna</b>
<b>Ungdomar</b>	1996/1997	4.91	3.56	2.45	1.42
	2002/2003	4.96	2.36	1.65	0.77
	2004/2005	4.72	3.83	3.21	1.94
	2008/2009	6.13	5.05	4.70	3.02
	$\Delta$	1.22	1.49	2.25	1.60
<b>Vuxna</b>	1996/1997	4.90	2.35	2.25	0.64
	2002/2003	5.21	2.29	1.59	0.34
	2004/2005	6.19	3.36	3.02	1.06
	2008/2009	6.13	3.70	3.27	1.26
	$\Delta$	1.23	1.3	1.03	0.62
<b>Ratio</b>	2008/2009	1.00	0.73	0.70	0.42
<b><math>\Delta</math> förklarar den absoluta förändringen i antal utbildningsår mellan 2008/09 och 1996/97</b>					
<b>för varje undergrupp.</b>					
<b>Ratio är antal år Ungdomar/vuxna utbildar sig 2008/09.</b>					

(Jones och Trapp, 2013:23)

Landet står inför stora utmaningar vad gäller generering av högre produktivitet och färdigheter inom den befintliga arbetskraften. 80 procent av Moçambiques arbetskraft har inte avslutat lågstadiet och bara 13 procent av arbetskraften har avslutat högstadiet. Detta resulterar i ett kritiskt arbetsmarknadsutfall, då den adekvata utbildningsnivån i arbetskraften saknas. Staten har därför lagt en ny agenda som ska skapa fler tekniska träningsprogram i hopp om att tillfredsställa arbetsmarknadens efterfråga. Syftet är att öka de långsiktiga finansiella möjligheterna för en arbetare att tillskansa sig högre utbildning. Projektet inkluderar ett engagemang av den privata sektorn för att öka arbetskraftens färdigheter i en snabbväxande arbetskraft och ekonomi (AFDB, 2012:12).

Enligt teori, är det diskriminerande om kvinnor och män skulle ha lika högt humankapital, men tillges olika arbetsutfall. Det som kan utläsas är att kvinnor generellt har en lägre utbildningsnivå, vilket enligt teori innebär att det inte förekommer diskriminering gentemot kvinnor då kvinnor och män besitter olika humankapital. Problematiken här ligger i kvinnors avsaknad av humankapital snarare än att det råder diskriminering på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden bygger på utbud och efterfrågan, ett lägre humankapital hos individen gör denne mindre eftertraktad på arbetsmarknaden, det vill säga att dennes efterfråga sjunker. I detta fall är kvinnor inte lika eftertraktade på arbetsmarknaden gentemot män då de innehar lägre humankapital. Vidare kommer detta att belysas i senare kapitel, huruvida kvinnors låga humankapital ger

konsekvenser före och efter inträdet på arbetsmarknaden samt deras arbetskraftsdeltagande. Skillnaderna är även signifikanta gällande de urbana och rurala delarna av landet. Detta tillstyrker faktumet att flickor och kvinnor har större möjlighet till utbildning i de urbana delarna av landet.

### Kvinnors utbildningsnivå

Tabell 2 nedan visar att nästan 96 procent av alla kvinnor som arbetade 2003 hade gått 0-5 år i grundskolan, jämfört med 85 procent av den manliga arbetskraften. Fyra procent av den kvinnliga arbetskraften har avslutat en gymnasieutbildning och endast 0,5 procent av alla kvinnor på den formella marknaden hade en högre utbildning i form av universitetsstudier. Tabellen visar därmed tydligt problematiken med flickors låga deltagandet i skolan. Flickors framtida chanser till ett avlönat arbete blir således mindre och det generella mönstret av lågt humankapital i Moçambique bevisas.

<b>Tabell 2: Arbetskraft presenterat som högsta nivån av fullföljd utbildning, Moçambique, 2003</b>						
	<b>Alla</b>		<b>Kvinnor</b>		<b>Män</b>	
	<b>× 1,000</b>	<b>%</b>	<b>× 1,000</b>	<b>%</b>	<b>× 1,000</b>	<b>%</b>
<b>Outbildade</b>	6,508	90,7	3,791	95,5	2,717	84,9
<b>Lägre utbildning</b>	578	8,1	161	4,0	417	13,0
<b>Högre utbildning</b>	86	1,2	20	0,5	66	2,1
<b>Total</b>	<b>7,173</b>	<b>100</b>	<b>3,972</b>	<b>100</b>	<b>3,201</b>	<b>100</b>
<b>Outbildade= Fullföljt EP1 (Klass 1-5) eller lägre</b>						
<b>Lägre utbildning= Fullföljt EP2 (Klass 6 och 7) (ESG2=Motsvarande gymnasiet)</b>						
<b>Högre utbildning= Högre än ESG2</b>						

(IMF 2007; Arndt et. al, 2006a)

Utbildningsnivån är högst inom den offentliga sektorn med hela 71 procent utbildade. År 2003 var 31 procent av alla löntagare i den privata sektorn utbildade, vilket är en väsentligt större andel än de 17 procent som var utbildade 1997 (van Klaveren et. al., 2009:25). Tyvärr finns ingen könsuppdelning tillgänglig för denna statistik, men med hjälp av den tidigare tabellen kan vi tyda att kvinnor inte har så stark påverkan inom den offentliga sektorn, vilket kan bero på att denna sektor kräver en högre utbildningsnivå som kvinnor i Moçambique saknar.

Beräkningar från Världsbanken visade att ökad utbildning inom arbetskraften ledde till en ökning av ländernas BNP med 28 procent mellan 1999 och 2004 (van Klaveren et. al., 2009:25). Om vi endast ser till kvinnornas avkastning på ökad utbildning står detta för 11 procent av ökningen, medan männen bidrar med 17 procent. Slutligen kan vår tabellgranskning entydigt peka på att om

kvinnor hade deltagit i skolan i samma utsträckning som männen och sedan trätt in på arbetsmarknaden, så hade landets ekonomiska tillväxt varit ännu högre (van Klaveren et. al., 2009:25).

Studier har visat att många barn inte avslutar sin skolgång och inte får godkända slutbetyg, trots att utbildning anses vara viktigt. Ju fler flickor som lämnar sina studier, desto större visar sig gapet mellan könen bli (Dahlquist, 2009:10). Trots att utbildning oftast resulterar i högre inkomst och hälsa, tenderar barn i Moçambique att inte fullfölja sin vidareutbildning. En anledning till det låga närvaroantalet i skolan är att det har förekommit sexuellt utnyttjade av unga flickor på väg till och från skolan, men även i skolan. Nu arbetas det hårt för att göra dessa handlingar straffbara och även att stänga av lärare som utför sexuella övergrepp och handlingar på kvinnliga elever. Ett problem i sig kan vara att samhället i stort är dåligt på att rapportera sådana händelser, dels för att flickans och familjens rykte har betydelse, inte minst för hennes framtida giftermål och inkomst (Dahlquist, 2009:21). Kulturella och normativa aspekter anses ha en central roll gällande sexuella övergrepp som begås i skolan. Flickors låga deltagandet i utbildningen blir därmed en mer komplex fråga än utbildningen i sig. Tusentals flickor mister livet i illegala aborter årligen, vilket påvisar ett högt antal oönskade graviditeter, även om genomsnittsantalet födselar per kvinna är 5,2 barn (FIDH, 2007:10f). Detta kan alltså vara en bidragande faktor till det låga skoldeltagandet för flickor och visar även problematiken med att många kvinnor ”fastnar” i hemmaarbete och barnuppfostran vilket begränsar kvinnans möjlighet till lönearbete.

En annan aspekt är att eleverna inte tror att utbildning lönar sig på lång sikt och flickorna istället tvingas till att bli ”frivilliga” hemmafruar. Dessutom är sannolikheten att kvinnor ska få ett arbete väldigt liten, trots avslutad utbildning. Detta är en indikation till potentiell segregering på arbetsmarknaden då kvinnor blir fråntagna sin rätt till utbildning och därigenom ger henne ett lägre humankapital.

Alternativkostnaden för barn, i synnerhet flickor, att närvara i skolan istället för att ägna sig åt hushålls- och jordbrukssysslor är relativt stor och därmed en bidragande faktor till varför flickor inte fortsätter med sin utbildning. Detta gör att utbildningens kvalité blir en fråga som kan ses som en central punkt för flickors deltagande i undervisningen (Dahlquist, 2009:12). Detta i sin tur accentuerar problematiken med befintlig utbildning, som inte förvaltas på så sätt att flickor gynnas i framtiden och får den avkastning som förväntas. Enligt teori bidrar den höga alternativkostnaden för flickor att de nyttomaximerar inom hushållsarbete och ju längre tid

kvinnan hålls frånvarande på den formella arbetsmarknaden, desto mer förkortas hennes löneperiod. Hushållsarbetet hämmar kvinnan från att nyttja sitt humankapital på arbetsmarknaden samt försvårar möjligheten till ett inträde. Kvinnor och mäns underlag för ett inträde på arbetsmarknaden differentieras här och man kan med detta utlysa en segregering. Anledningen till detta är för att könen delar upp arbetet sinns emellan på det mest gynnsamma sättet och för att nyttomaxa familjens utkomma, vilket resulterar i att könen använder sina komparativa fördelar.

En positiv utveckling kan noteras i huvudstaden Maputo, där utbildning av flickor har gjort stora framsteg. Detta är ett undantag, om man jämför med de övriga delarna av landet som fortfarande redovisar låga deltagarsiffror (FIDH, 2007:13). På senare tid har insatser gjorts för att uppmuntra familjer att skicka iväg sina döttrar till skolan. Vissa organisationer har gått in och hjälpt kvinnor och mödrar för att underlätta hushållssysslorna för att öka tillgången av utbildning för flickorna (FIDH, 2007:13). Förhoppningsvis resulterar det i ett högre utbildningsdeltagande som på lång sikt kan generera högre utbildning hos kvinnor och därmed större chanser till inträde på arbetsmarknaden. Det är inte bara utbildning som är en viktig komponent inom humankapitalteorin, utan även hälsa utgör en av grundbultarna för en önskvärd nivå av humankapital (Schultz, 1995:15ff; Todaro och Smith, 2011:375,359). En representativ nivå på humankapital genererar bättre förutsättningar för individen att tillträda arbetsmarknaden. Därför är det av intresse att se till hälsan bland kvinnor i Moçambique, i synnerhet eftersom Moçambiques demografi är starkt präglad av HIV/AIDS och malaria.

## Hälsa

Spridningen av HIV/AIDS verkade ha stabiliserat sig i början av 2000-talet, men de senaste siffrorna tyder på att antalet smittade fortsätter att öka. Gruppen som drabbas främst är mellan 15-24 år och på grund av detta kommer landet se en förlust av utbildad arbetskraft och därför kommer den ekonomiska tillväxten per capita avstanna (van Klaveren et. al., 2009:17). När fler insjuknar minskar motivationen till långsiktiga investeringar i bland annat utbildning, samt leder till sämre prestation i arbetslivet och inom hushållet. Bördan flyttas på så sätt till nästa friska familjemedlem som fräntas möjligheten till värdig utbildning och chanserna till ett formellt arbete.

Kvinnor i åldrarna 20-34 löper däremot tre gånger så stor risk för att drabbas av HIV/AIDS jämfört med andra åldersgrupper. Världsbanken skriver att låg förhandlingskraft i kombination

med HIV/AIDS-stigmatisering gör kvinnor mer sårbara och hindrar kampen mot HIV/AIDS i Moçambique (van Klaveren et. al., 2009:18; FIDH, 2007:14).

Även tillgång till livsmedel är ett stort problem i landet, mellan 500 000 och 1 000 000 moçambikier är på svältgränsen. Undernäringen är ett stort folkhälsoproblem som hämmar människors produktivitet både inom utbildning och på arbetsmarknaden. Det är framförallt stora naturkatastrofer som drabbar landet regelbundet, vilket resulterar i långvarig torka och ger förödande konsekvenser för befolkningens näringsintag och därmed även landets ekonomiska utveckling (Regeringskansliet, 2008-2012:11). Vi anser att hälsoaspekten är viktig att ta hänsyn till, inte bara för att det är en hörnsten inom humankapitalteori, utan även för att avsaknaden reducerar incitamenten till framtidsinvesteringar inom utbildning, vilket i sin tur gör att vetenskap om näring/jordbruk och hälsa inte sprids som leder till ett destruktivt hälsobeteende. Om utbildningsnivån fortsätter vara låg kommer befolkningen inte vara delaktig i resten av världens modernisering och inte heller vara med i utvecklingen, samt förlora chansen till en bättre levnadsstandard genom förlusten av högre inkomster.

### 5.1.2 Kvinnors juridiska inflytande

Här behandlas några inträdesbarriärer gällande rättssystemet i landet, korruption, institutioner och de rådande strukturella normerna. Enligt teori har lagar och förordningar en direkt effekt på kvinnors efterfrågan på arbetsmarknaden, vilket leder till könssegregering. I många fall är det de sociala kontexter, som missgynnar kvinnors möjligheter till arbete. Exempelvis har kvinnor svårt att tillgodose sig äganderätter och finansiella kontrakt utan en mans underskrift. Även om det generellt sett är svårt att teckna lån i många fattiga länder är det alltså ännu svårare för kvinnor att göra det, vilket sätter kvinnan i en beroendeställning.

Sedan fredsöverenskommelserna 1992 har stora framsteg inom rättsväsendet gjorts i Moçambique, trots det har landet bristande oberoende inom institutionerna och en svag rättssektor. Samarbetet mellan regeringspartiet, affärsintressen och statsapparaten samt den utbredda korruptionen hämmar utvecklingsprocessen och därmed kvinnors utveckling och inträde på arbetsmarknaden i landet.

I många av världens länder saknar kvinnor samma rättigheter som män vad gäller de juridiska lagstadgarna. Exempelvis har kvinnor inte samma eller några äganderätter alls, oftast inte

rättigheten att ingå i juridiska kontrakt eller till att bilda föreningar, men inte heller får de rätten till fri rörlighet eller religiös frihet. Kvinnors avsaknad till rättigheter och möjligheter att bestämma över sitt eget liv beror till stor del på ojämlikhet i social och politiska omständigheter som resulterat i att kvinnan får ojämna mänskliga förmågor (Nussbaum, 2000). Om en kvinna exempelvis skulle vilja protestera mot dåliga arbetsförhållanden, kan hon varken ur ett ekonomiskt eller strukturellt perspektiv hävda sina rättigheter. Den juridiska sektorn i Moçambique präglas av korrupktion och äganderätterna är dåligt beskyddade, antalet kvalificerade jurister är begränsade, vilket gör att många juridiska konflikter blir lösta utanför det offentliga juridiska systemet (AFDB, 2012:10).

En specifik utmaning för kvinnor på arbetsmarknaden är de sexuella trakasserierna som arbetslagar i landet misslyckas med att formulera på så sätt att de går att bestraffa eller förhindra dessa handlingar. En förslagen lag lyder att sänka nedskärningskostnader, vilket kan medföra att fler kvinnor blir uppsagda eller att lagen kan leda till lägre löner för kvinnor i samma yrke som män. Bristen på kvinnligt ägande och möjligheten att teckna finansiella lån gör att utvecklingen i privata sektorn hämmas. Trots att det uppskattas några framgångsrika kvinnliga entreprenörer är det fortfarande många kvinnor som bemöts av segregeringsbarriärer. I Moçambique är de flesta ”kvinnliga entreprenörer” dominerat av mikro- entreprenad som nyttomaxar möjligheterna i den informella sektorn. Denna sektor karakteriseras av låga nivåer av kapitalisering, egenföretagare, beroendeställning gentemot staten och låga inträdesbarriärer (Collier, 2006:25). Lagar och förordningar ger härmed en direkt effekt på kvinnors efterfrågan på arbetsmarknaden och leder till könssegregering.

Moçambique har dessutom visat tendenser till nedstytning av fri press, vilket gör att missförhållanden inom bland annat arbetssektorn inte kan uppmärksammas eller kritiserats. Trots detta har landet ratificerat många centrala konventioner för mänskliga rättigheter, bland annat att avskaffa anti-diskrimineringslagar för kvinnor, barnhandel och barnpornografi. Däremot har regeringen inte undertecknat FN:s konvention om sociala, kulturella och ekonomiska rättigheter, även om de har undertecknat ILO:s åtta huvudkonventioner om mänskliga rättigheter (Human Rights, 2010). När landets nuvarande normer och regler inte kritiserats, upprätthålls kvinnors oförmågenhet till inträde inom vissa sektorer på arbetsmarknaden. Moçambique har utöver sitt nationella rättssystem även ett traditionellt rättssystem som används vid konfliktlösningar gällande landtvister, arv, äktenskapstvister och mindre lagöverträdelse. Det traditionella rättssystemet missgynnar många gånger kvinnor, barn



och äldre på grund av traditioner och seder som är tagna av rådet, vilket består av en klar majoritet män. Vid tvister kan de juridiska kostnaderna för enskild individ bli stora, viljan att lösa brott från polisen är låg, samt att det finns för få försvarsadvokater i landet. Även illegala avgifter för rättshjälp förekommer och det finns även en bred okunnighet om nya lagstiftningar bland landets jurister (Human Rights, 2010).

Många icke-statliga organisationer (NGO:s) har intresserat sig för en förbättring av kvinnors situation i landet. En del rapporter har gjorts för att uppmärksamma och registrera villkoren för kvinnor och deras livssituation, dessa används sedan som en påtryckning på landets myndigheter. Moçambique har även skrivit på och ratificerat en rad internationella avtal vad gäller kvinnors rättigheter och staten arbetar för närvarande med olika rättsliga processer gällande förbättringar av kvinnors rättigheter. Bland annat i frågor om äganderätter som är ett stort nederlag för kvinnor och resulterar i ekonomiska förluster för både kvinnor och landet i stort om dessa inte förbättras. Inom detta har olika kampanjer genomförts för att förbättra villkoren, dock har de gett en väldigt liten effekt (FIDH, 2007:7ff).

Utöver den juridiska situationen genomsyras landet även av en utbredd korruption på olika samhällsnivåer. Korruptionen har en negativ verkan på tillgången och kvaliteten på sjukvård och utbildning, möjlighet till en fri och rättvis rättegång, samt respekt och skydd mot övergrepp begångna av poliser och andra statsrepresentanter (Human Rights, 2010). Enligt Transparency International, som bland annat rangordnar korruption i världen, låg Moçambique på plats 116 av totalt 178 länder (Transparency International, 2012). Den utbredda korruptionen och de dysfunktionella institutionerna kan avskräcka potentiella utländska investerare och därmed går landet miste om nya arbetsmöjligheter.

Internationella påtryckningar uppmanar landets regering till att förbättra kvinnors arbetsmarknadsvillkor, bland annat genom fattigdomsbekämpningsplanen PARPA 2 som betonar ett ökat kvinnligt inflytande på arbetsmarknaden. För att Moçambique ska erhålla bistånd kräver biståndsgivare att landet genomför dessa, jämlikhetsreformer som understryks i fattigdomsbekämpningsplanen (Jones och Trap, 2013:6). Kvinnors möjligheter till inträde på arbetsmarknaden är även kopplade till marknadens och institutioners misslyckanden. Arbetsgivaren har asymmetrisk information om arbetstagarens kvalifikationer och baserar sina antaganden på gruppens karaktär, vilket tyder på statistisk diskriminering (Morton et. al, 2013:35).

### 5.1.3 Primära och sekundära arbetssektorer

Jordbrukssektorn är den arbetssektor som har sämst avkastning på utfört arbete, antingen låg eller ingen avkastning alls. Som tidigare nämnt karakteriseras sekundära arbetssektorer av dåliga löner, lägre möjligheter till avancemang samt dåliga arbetsförhållanden och arbetssäkerhet. I Moçambique omfattas den sekundära sektorn av den mest lågutbildade arbetskraften (Jones och Trap, 2013:22). Kvinnor i Moçambique är överrepresenterade i jordbrukssektorn. De är inte medvetna om sina juridiska rättigheter och lagar som är ämnade att skydda dem mot vissa yrkesrisker. Lagarna utnyttjas inte i syfte att skydda kvinnliga arbetare mot diskriminering på arbetsmarknaden, exempelvis genom att de går miste om rätten att kräva mer hygieniska arbetsvillkor (Collier, 2006:25). Arbete i Moçambique återfinns till största del inom jordbrukssektorn, vilket leder till att konkurrensen ökar. Att jordbrukssektorn är av sekundärt slag beläggs även genom att titta till dess låga omsättning och låga utbetalda- eller ofta uteslutna löner. Detta kommer uppmärksammas längre fram i uppsatsen, under 5.2.1. I avsnittet behandlas kvinnor och mäns avkastning baserat på utbildning i rurala och urbana delar av Moçambique.

Detta kapitel kan sammanfattningsvis konstatera att majoriteten av kvinnorna i Moçambique har ett lägre humankapital jämfört med männen. I enlighet med neoklassisk teori och humankapitalteori utgör humankapitalet hos en individ en viktig del för hur attraktiv individen är på arbetsmarknaden. Det som även kan tydas är att invånarnas hälsa, i synnerhet kvinnornas, spelar en stor roll för utvecklingen. Även det juridiska systemet missgynnar kvinnors inträde på arbetsmarknaden. Summan av kvinnors låga humankapital och bristande juridiska rättigheter ökar könssegregeringen. I enlighet med institutionell och arbetsmarknadssegmenteringsteori kan vi se att jordbrukssektorn är av sekundärt slag, samt att den är överrepresenterad av kvinnor. Sekundära arbetssektorer karakteriseras även av låga löner och dåliga arbetsvillkor. I Moçambique ser vi att kvinnor missgynnas av befintliga arbetslagar samt att de inte ges goda arbetsvillkor utifrån en juridisk aspekt. Att kvinnor representeras i sekundära arbetssektorer och män främst i de primära arbetssektorerna tyder på könssegregering. För att belägga könssegregering utifrån statistisk diskriminering kräver det information om arbetsgivarens preferenser, något som är svårt att hitta underlag för. Därför kan vi inte analysera om de ter sig vara könssegregering ur den aspekten.

## 5.2 Kvinnors arbetsmarknadsutfall

Empirin i detta avsnitt analyseras genom att kontrastera den med ansatserna från underrubrikerna ”efter inträde på arbetsmarknaden” från neoklassisk teori och humankapitalteori, samt institutionell och arbetsmarknadssegregeringsteori. Det som undersöks är om ansatserna överensstämmer med de teoretiska antagandena om preferenser och abilitet, vertikal och horisontell segregering, dual arbetsmarknadsteori samt Occupational Crowding i fallet ”Moçambiques arbetsmarknad”.

I kommande avsnitt sammanflätas de fyra underrubriker från teoridelen som påvisar eller motbevisar en segregerad arbetsmarknad efter ett inträde. Anledningen är för att samtliga teoretiska resonemang belyser segregering utifrån olika ekonomiska sektorer och inom sektorerna. Att sammanfläta teoridelarna och inte att inte stapla dem under rubriker ger en mer övergripande bild av situationen i de olika arbetssektorerna i Moçambique, istället för att presentera varje undergrupp enskilt. På så sätt undviker vi onödiga upprepningar och underlättar den röda tråden i resonemanget. När vi sedan analyserar det empiriska materialet inom vardera sektor, kan det urskilja huruvida denne innehar vertikal/horisontell segregering, samt om den är lågavlönad (dual arbetsmarknadsteori), om yrket är kvinnligt respektive manligt (Occupational Crowding), samt om de finns empiri som visar på om de finns underlag för preferenser och abilitet.

### Arbetsmarknadssektorer i Moçambique

På arbetsmarknaden i Moçambique finns som tidigare nämnt en stor brist på kvalificerad arbetskraft. Av landets ca 14 miljoner arbetsföra invånare år 2011 jobbade fyra av fem arbetare med jordbruk, skogsbruk och fiske- Bara ett fåtal procent innehöll en formell anställning. Större delen av de yrkesaktiva jobbar inom den sekundära och informella sektorn såsom jordbruk, gatuförsäljning eller varusmuggling. På grund av dåliga omständigheter, som exempelvis låg lön och dåliga arbetsförhållanden, jobbar många moçambikier i grannländer, främst Sydafrika, legalt eller illegalt. Det är främst män som immigrerar för att tjäna pengar, vilket resulterar i att kvinnorna stannar i Moçambique för att sköta jordbruket och hushållsarbetet (Landguiden, 2011). Andelen kvinnor i landet är 52 procent och klart underrepresenterade i socioekonomiska och politiska strukturer, analfabetismen bland kvinnor är 60 procent gentemot männen som ligger på 30 procent (AFDB, 2014:12).

Populationen i arbetsför ålder var 12 246 200 personer år 2010. Av dem var 5 740 300 män och 6 505 900 kvinnor. ILO har även publicerat siffror som visar andelen kvinnor och män anställda i olika yrken, se tabell 3. Andelen anställda kvinnor i ett formellt arbete var totalt 3 813 400, medan männen var 3 077 500, av männen arbetade 1 682 100 inom jordbrukssektorn och för kvinnorna motsvarande siffra 3 146 300 inom jordbrukssektorn. Detta visar på att näst intill alla kvinnor som hade ett formellt arbete var aktiva inom jordbrukssektorn medan ca hälften av de aktiva arbetsföra männen jobbade med jordbruk. Vad gäller den institutionella sektorn var det totalt 5 519 800 anställda, var av kvinnor var 3 187 200 och män 2 332 500. Här var männen färre men dominerade i den offentliga institutionella sektorn, 219 000 men färre i jämförelse med kvinnorna i den privata sektorn av institutionerna, 2 113 500. Kvinnorna är hälften så många i den offentliga institutionella sektorn, 93 500 och 3 093 700 i den privata institutionella sektorn år 2012. Med tanke på landets arbetskraft år 2010 indikerar det att ca hälften av befolkningen var formellt anställda medan resten inte var det, dock är det möjligt att arbetskraften säkerligen var större 2011 än 2010, men data för arbetsför population 2011 har inte registrerats i databasen för ILO (ILO, 2014). Vi kan därmed avläsa att fördelningen mellan könen till ett formellt arbete är relativt könsneutralt, vilket tyder på att fördelningen mellan könen till ett formellt arbete inte är könssegregerad. En viktig aspekt att ha i åtanke är att av den totala arbetskraften i Moçambique är det endast cirka 13 procent som är avlönad. Enligt Världsbankens beräkningar räknas familjeföretag till den informella sektorn, vilket kan ge lite snedvridna siffror eftersom att de inte redovisas i statistiken (van Klaveren et. al, 2009:18f).

Enligt en tidigare rapport anställde alla sektorer i Moçambique fler män än kvinnor, förutom i jordbrukssektorn där så mycket som 81 procent av populationen livnär sig inom. Det vill säga den jordbrukssektor som är informell. Det betyder att majoriteten av den vuxna befolkningen är självförsörjande och jobbar utan lön i familjeföretag som inkluderar hushållsbrukning. Bara 11,5 procent av de jordbruksförsörjande familjerna får pengarsättning eller liknande och majoriteten av dem utgörs av män. Kvinnor representerar alltså den oavlönade arbetstagaren i familjeföretaget som ofta inte räknas in i det "ekonomiska" arbetet i Moçambique (Collier, 2006:24). I enighet med teori ser vi att kvinnor är överrepresenterade inom hemarbete och på den informella marknaden vilket tyder på könssegregering. Vidare hänvisar teori oss att kvinnors dominans inom hemarbete och den informella sektorn kommer leda till lägre löner, vilket vi kommer återkomma till senare. Neoklassisk teori menar på att kvinnor och män har olika färdigheter och bidrar med olika humankapital vilket leder till att könen ger olika avkastning, i detta fall är det en förklaring till varför kvinnor befinner sig på den informella sektorn. Kvinnor

och män utnyttjar sin komparativa fördel där de är mest produktiva som ligger till grund för arbetssegregeringen i de olika arbetssektorerna vilket vi kommer se närmare på längre fram i uppsatsen.

<b>Tabell 3: Arbetskraft fördelad i arbetssektorer och mellan kön</b>	<b>Män</b>	<b>Kvinnor</b>
År 2012		
Totalt alla sektorer	3 077 500	3 813 400
Managers, professionella och tekniker	177 200	99 400
Kyrklig service och försäljning	923 800	438 300
Jordbruk	1 682 100	3 146 300
Process och transport	140 900	26 200
Servicearbete	27 100	72 400
Icke klassificerade yrken	126 500	30 800

Källa: ILO, 2012

I tabell 3 kan vi utläsa att år 2012 dominerades antalet formellt anställda inom jordbrukssektorn av kvinnor, där den arbetsföra åldern räknas från att man fyllt 15 och uppåt. Inom dessa sektorer erhåller alla anställda lön och yrkesstatistiken mäter den senaste versionen av International Standard Classification of Occupations (ISCO) (ILO,2012). 82,5 procent av de arbetsföra kvinnorna är representerade i den avlönade jordbrukssektorn, jämfört med 54,7 procent av de arbetsföra männen som jobbar inom jordbruk. Detta tyder på en horisontell könssegregering, då man delar upp kvinnor och män mellan olika yrken där kvinnor representeras i ett specifikt yrke och män domineras i ett annat. I detta fall är jordbrukssektorn överrepresenterat av kvinnor och skapar därigenom segregering på arbetsmarknaden.

Senare rapporter har visat att fördelningen mellan kvinnor och män i parlamentet börjar bli allt jämnare. Antalet kvinnor i parlamentet ökade från 29 procent till 39 procent år 2008 och år 2003 ökade antalet kvinnliga ministrar från 15 procent till 28,5 procent år 2010 (AFDB, 2014:12). Trots kvinnors låga arbetsdeltagande i många sektorer, förutom jordbrukssektorn, har kvinnorna i Moçambique relativt många kvinnor i parlamentet. År 2005 fastslog dåvarande makthavare Frelimo ett kvoteringsystem i parlamentet som medförde att minst en tredjedel av ministrar ska vara kvinnor. Kvinnorna representerade hela 35,6 procent av ministerposterna i parlamentet (Collier, 2006:51).

### 5.2.1 Lön

Utbildning är den främsta determinanten för lön i Moçambique, oavsett kön. Däremot är anställning med lön i högsta grad könsrelaterad. Det är även en stor skillnad mellan de urbana och rurala förhållandena. I städerna är det en större andel som har ett lönearbete och i de rurala delarna har cirka en procent av kvinnorna lönearbete (van Klaveren et. al., 2009:18f).

Det har uppskattats att utbildad arbetskraft i de rurala delarna tjänar cirka 20 procent mer än utbildade (Arndt, 2006). I de urbana delarna är avkastningen på utbildning högre, där tjänar utbildade och högutbildade mellan 50-100 procent mer än utbildade. Utbildades lön i urbana områden är generellt högre än i de rurala delarna av Moçambique. Eftersom majoriteten av arbetskraften i utbildade arbeten är kvinnor, speciellt inom jordbruk, konstaterar Arndt et. al. (2006) att det finns ett stort utrymme att förbättra kvinnors arbetsstatus genom att utöka deras utbildning. Det här ses som en sorts horisontell segregering, då kvinnor ofta fastnar i lågavlönade yrken med svårighet till avancemang.

De formella statliga lönerna ger incitament för unga att avsluta sin utbildning, eftersom lönen är direkt relaterad till nivån på avslutad utbildning. Detta har även medfört att många vuxna går tillbaka till skolan för att avsluta högstadietutbildning och därmed förbättra sin utbildningsnivå och få högre lön. Problematiken kring detta är att människor går tillbaka till skolan för att höja utbildningsnivån men på grund av den låga kvalitetsnivån på utbildningen, uteblir en högre kunskapsnivå och därigenom på lång sikt inte heller förbättrar landets humankapital (Dahlquist, 2009:29).

Det finns tydliga tecken på att hushållen i landet tenderar att ha fler men mindre inkomstkällor, då en rådande norm är att ha flera inkomstkällor och anledningen tillskrivs att jobben generellt är osäkra och ger låga inkomster som inte kan försörja en familj. Att moçambikier anskaffar fler jobb och är öppna för nya jobb kan anses vara positivt, då det är en möjlighet till att få in arbetare i icke jordbruksintensiva sektorer. Detta kan ses som ett första steg till en arbetstransformation, där kvinnor har möjligheten att inträda nya sektorer (Jones och Trap, 2013:33). Detta skulle kunna öka kvinnors mobilitet mellan olika yrken och därmed lösgöra dem från den lågavlönade jordbrukssektorn. Dock är detta enligt institutionell teori väldigt svårt, då arbetsmarknaden tenderar att vara väldigt segmenterad. Världsbankens senaste rapport har utgått från mänskliga rättigheter och om möjligheten till fri rörlighet och rätten till fri från våld, de har kommit fram till att om man övervinner kvinnors begränsningar vad gäller tid och rörlighet främjar det kvinnors

deltagande i mansdominerade yrken samt att yrkessegregering reduceras (Morton et. al, 2013:9). Om utbudet av kvinnor inom ett yrke är högt och antalet yrken möjliga för kvinnor är begränsat leder det till att lönerna för kvinnor sjunker. Detta är en tydlig implikation på segregerad arbetsmarknad. Höjer man kvinnors lön blir det relativt dyrare för henne att specialisera sig inom hushållsarbete och ökar incitamenten att förflytta sig från den informella marknaden till den formellt avlönade arbetsmarknaden.

## 5.2.2 Jordbruk

Enligt tabell 4 är jordbruket den största sekundära sektorn i Moçambique och står för 20 procent av BNP. Cirka 80 procent av alla arbetsmöjligheter och inkomstillfällen återfinns här, även om den bara står för 55 procent av hushållens inkomst (Regeringskansliet, 2008-2012:11-12).

<b>Tabell 4: Fördelningen av kvinnlig arbetskraft mellan sektorena</b>		
	<b>1996</b>	<b>2002-2003</b>
Jordbruk	95,9	89,3
Gruvindustri	0,0	0,1
Tillverkning	0,6	0,1
Produktion	0,1	0,1
Transport	0,1	0,1
Handel	1,9	5,5
Service	0,6	3,3
Utbildning	0,3	0,7
Hälsa	0,4	0,4
Offentlig administration	0,2	0,4
<b>Totalt</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
<b>Källa: Fox et al 2005; IMF 2007</b>		

(Van Klaveren et. al, 2009:20)

Tabell 4 visar hur den kvinnliga arbetskraften är fördelad mellan olika sektorer. Förflyttningen av arbetskraft från jordbruk till andra sektorer har dominerats av män, vilket innebär en ökning av andelen kvinnor i jordbrukssektorn över tid. Kvinnor har alltså inte lyckats lika bra som männen med sin inkomst, då nio av tio kvinnor fortfarande arbetar inom jordbruk (van Klaveren et. al, 2009:21). Även om det verkar som att andelen kvinnor inom jordbruk har sjunkit enligt tabell 4, så har den ökat relativt mäns. En positiv förändring som går att utläsa är att det har skett en ökning inom service- och handelssektorn. Det kan finnas grund för statistisk diskriminering då

männen verkar lyckats bättre med förflyttningen mellan yrken än kvinnor. Eftersom att kvinnan statistiskt sett har ett lägre humankapital än män, kan man förmoda att det är vanligt förekommande att arbetsgivare, som är rationella, föredrar att anställa män. Enligt teorin om Occupational Crowding gör det att en begränsad arbetspool för kvinnor skapar könssegregerade löner på arbetsmarknaden. Utifrån tidigare tabeller kan vi tydligt se att kvinnor är överrepresenterade inom jordbrukssektorn och underrepresenterade i övriga arbetssektorer.

En djupgravande studie i Moçambique slog fast att om kvinnors produktivitet ökar inom jordbruket så kommer det leda till ett uppsving av den ekonomiska tillväxten och reducera fattigdom (van Klaveren et. al, 2009:21). Det blir därför centralt att bejaka kvinnornas roll i just jordbrukssektorn, då cirka 90 procent av ekonomiskt aktiva kvinnor är verksamma där. Sektorn har stor potential, därför påverkar utvecklingen i denna sektor kvinnors och barns livsvillkor främst på landsbygden. Dessvärre är fortfarande stora delar av jordbrukssektorn ineffektiv, då man inte utnyttjar odlingsbar mark till fullo, samt odlingsmetoderna är ineffektiva (Regeringskansliet, 2008-2012:11-12).

Landets utveckling inom jordbrukssektorn har på senare tid avstannat och det har observerats att jordbruksmaterial som bekämpningsmedel och konstgödsel inte har utvecklats eller tagits in i produktionen för att öka alstringskraften eller öka kvaliteten. Dessvärre har jordbrukskulturen tagit större hänsyn till klimatförändringar än att anamma modern teknologi. Även om det har observerats en högre kunskapsnivå vad gäller odling så existerar fortfarande en bristande utveckling inom jordbruket. Cruzs (2010) menar att produktionssiffrorna över tid har varit oförändrade även om odlingsmarken och populationen på landsbygden ökat. Det paradoxala är att trots att kunskapen har spridit sig, populationen och odlingsmarken har ökat, så har produktionen per capita på senare tid sjunkit och den totala produktionen av grödor stagnerat (Cruz, 2010:47).

### 5.2.3 Ruralt och urbant

Sedan 1994 har den urbana arbetskraften växt med fem procent årligen. Majoriteten av arbetskraften har fortfarande väldigt låg utbildning, vilket innebär att det inte är alla som flyttar in till staden som får ett lönearbete. Den urbana populationen uppskattas vara 37 procent av den totala populationen i Moçambique och urbaniseringen mellan 2005-2010 var 4,1 procent, vilket innebär att allt fler väljer att flytta in till de urbana områdena. Endast hälften av den urbana



populationen har lämnat jordbruket permanent. Eftersom just kvinnor kvarstår inom jordbrukssektorn och ansvarar för att försörja hushållet med mat, förstärks könssegregeringen ytterligare. Den största delen av de formella arbeten inom jordbrukssektorn återfinns i de urbana delarna av landet och uppgår endast till cirka 32 procent av all anställning, vilket resulterar i att de flesta arbetare som tillträder arbetsmarknaden blir tvingade till de marginaliserade, lågavlönade jobben i den informella sektorn, både inom de urbana och rurala områdena (AFDB, 2012:2).

Tillgång till elektricitet på landsbygden är ett stort problem, trots att landet innehar en stor möjlighet att utnyttja sin vattenkraft. Utan el stävjas utvecklingen av konkurrenskraftig industri och övergången från självhushållningsekonomi till marknadsekonomi avstannar. Industrier är en viktig arbetsfaktor, för utan dessa och tillgång till en duglig marknadsekonomi, påverkas möjligheten att skapa arbetstillfällen negativt. Även kvaliteten på hälsovård och undervisning påverkas av att elektriciteten på landsbygden är så begränsad (Regeringskansliet, 2008-2012:11f).

Tabell 5:	Ekonomisk aktivitet, baserat på kön och Urban/Rural bosättning				
		Urban		Rural	
Åldersgrupp	Undersökning	Man	Kvinna	Man	Kvinna
	1996/1997	52.0	49.2	74.2	90.1
<b>Ungdomar (15-24)</b>	2002/2003	48.5	54.3	67.7	86.2
	2004/2005	51.2	58.0	79.0	92.0
	2008/2009	50.2	57.1	77.1	89.3
	1996/1997	91.3	74.8	96.8	97.5
<b>Vuxna (25-64)</b>	2002/2003	97.1	85.4	99.6	99.2
	2004/2005	90.5	86.5	95.8	97.7
	2008/2009	90.5	88.2	97.6	97.6
<b>Källa: Författarens estimerade värden från hushållsundersökningar.</b>					

(Jones och Trapp, 2013:16)

Ekonomisk aktivitet åsyftar handlingar som utförs i utbyte av pengar eller som kan värderas i termer av pengar. Det vi kan utläsa i tabell 5 ovan är att aktiviteten är högre i landsbygdsområden i motsats till tätorterna, för både unga och vuxna, vilket i sin tur innebär att deltagandet i heltidsstudier blir lägre. Det vi även kan utläsa i tabell 5 är att kvinnors aktivitet är högre än mäns i näst intill alla grupper, förutom i sektorn ”vuxna urban”. I den urbana sektorn är närmare 80 procent av de vuxna kvinnor ekonomiskt aktiva. Kvinnornas arbetsdeltagande ser ut att ha ökat på landsbygdsområdena, medan männens aktivitet har hållit sig relativt stabilt genom åren. Den

utbredda arbetslösheten är också viktig att ha i åtanke, särskilt bland unga, där hushållsarbete dominerar (Jones och Trapp, 2013: 16ff). (Arbetslösa räknas in i den aktiva befolkningen). Tabell 5 belyser en tillstyrkande divergens mellan kvinnor på landsbygden och i städer. I städerna finns det fler arbeten inom den primära sektorn. Dessa arbeten är högre avlönade och säkrare men ”lämpar” sig inte för kvinnor enligt teorin om Occupational Crowding och dual arbetsmarknadsteori, vilket resulterar i en lägre andel kvinnor inom den urbana miljön.

#### 5.2.4 Produktion

I Moçambique har den redan sårbara sektorn drabbats av neoliberala privatiseringar och omstruktureringar av policys, som sedan 1996 gör att produktionssektorn i genomsnitt minskar med 10 procent årligen. Andelen kvinnor i produktionssektorn reducerades mest, 2002-2003 var siffran nere på 0,1 procent av den totala arbetsföra populationen och det finns inga tydliga tecken på att marknaden återhämtar sig. Nya små och medelstora företag skapades inom produktionssektorn på den inhemska marknaden, vilket skapade ett visst antal jobb, men resultatet av storsatsningen som landet gjorde på export hade inte förväntat utfall. Storsatsningarna var Mozal aluminiumsmältverk och två energiprojekt som bidrog med en BNP-tillväxt. Enligt van Klaveren et. al är slutsatserna som kan dras att de strikta policyförändringarna har hämmat utvecklingen för småskaliga produktioner, vilket har varit förödande främst för den kvinnliga arbetskraften (van Klaveren et. al, 2009:21).

Landets höga ekonomiska tillväxt beror till största delen på de kapitalintensiva projekten staten satsat på. Man räknar med att 300 000 arbetsföra människor kommer beträda arbetsmarknaden varje år (AFDB, 2012:2). Dock har staten inte lyckats ge de unga i landet möjlighet till formell anställning trots investeringar i mega projekten. Den privata sektorn har bara lyckats generera 18 000 arbeten per år och megaprojekten har gett enbart gett 3 800 direkta arbeten (AFDB, 2014:11).

I artikeln *“Moçambiques riches All fired up”* från 2012 framgår det att naturresurserna i Moçambique är mycket eftertraktade på den internationella marknaden. Den utbredda korruptionen i landet gynnar stora företag att exploatera utvinningen av i synnerhet kol, men även metaller. Internationella investerare bidrar till landets tillväxt men den utbredda korruptionen främjar internationella investerare på så sätt att de kan utvinna mer av landets resurser, samtidigt som landet urholkas på resurser de inte själva kan utvinna och nyttja. På grund av bristen på

välfungerande institutioner och infrastruktur är det svårt för internationella investerare att transportera och utvinna naturtillgångarna. Korruptionen bidrar till att utländska bidragsgivare drar sig tillbaka och därmed hämmas landets potentiella ekonomiska tillväxt (Moatize, 2012). Moçambiques robusta tillväxt har inte lett till några vidare strukturella förändringar, landets produktivitet är fortfarande baserade på dess naturtillgångar som endast genererar en liten statlig inkomst samt möjligheter till anställningar. 30 procent av utländska investerare har från år 1992 till 2010 har skapat 19 gånger fler anställningar, dock resulterar det låga humankapitalet och den outvecklade infrastrukturen i att investerare kan dra sig ur (AFDB, 2014:4). En viktig aktör för att få balans mellan internationella intressen och landets välfärd är statens inflytande som på senare tid gjort framsteg genom att öka transparensen, men som fortfarande står inför stora framtida utmaningar.

Cruz (2010) har påvisat att det finns ett ökat intresse för statlig konsumtion av sociala tjänster, speciellt utbildning och sjukvård, samt privat ackumulation av kapitalvaror. Dessa faktorer framhålls som underliggande för en långsiktig utveckling och tillväxt. Kombinationen av produktionsfaktorerna med inslag av institutionella regleringar blir därför avgörande för hushållets och landets välfärd (Cruz, 2010:61). Således kan vi dra slutsatsen att pålitliga institutioner är nödvändiga, i kombination med förbättrat humankapital, för att landet ska uppnå en välfungerande arbetsmarknad på lång sikt. De internationella satsningarna gör att fler yrken skapas och ökar möjligheten till anställning. I enlighet med neoklassisk teori är det fortfarande oklart om satsningar inom produktion skulle gynna kvinnor på arbetsmarknaden, då könen besitter olika förmågor och preferenser för ett yrke. Med tanke på kvinnornas låga humankapital kan de bli svårt för kvinnor att tillträda nya marknader, eftersom individer ofta väljer att nyttamaximera sina färdigheter och biologiska abilitet. Flera nya arbetsmarknader inom produktionssektorn kan därför stärka arbetssegregationen mellan män och kvinnor i Moçambique då de besitter olika förmågor.

### 5.2.5 Handel och tjänster

Handel- och tjänstesektorn har den senaste tiden växt avsevärt och är en stor möjlig källa till kvinnlig anställning. Dock har utvecklingen av handel inte haft en stor framgång, då expansionen inom handel är beroende av landets rättssystem. Lagar har förmedlats och förankrats bristfälligt hos befolkningen och är oftast inte ens översatta till de lokala språken. Enligt teorin har lagar och konventioner en avgörande roll för huruvida kvinnor ska kunna träda in på olika arbetsmarknader.

<b>Tabell 6: Kvinnors andel i de olika sektorerna 2002-2003</b>		
	<b>× 1,000</b>	<b>%</b>
Jordbruk	3,546	62,1
Gruvindustri	4,6	16,3
Tillverkning	5,5	9,7
Produktion	4,8	3,1
Transport	3,1	4,0
Handel	219,1	40,7
Service	131,0	34,9
Offentliga institutioner	57,7	24,7
<b>Totalt</b>	<b>3,972</b>	<b>55,4</b>
<b>Källa: Fox et al 2005</b>		

(Van Klaveren et. al., 2009:20)

Tabell 6 visar att handel och tjänster är den näst största sektorn där kvinnor i Moçambique är verksamma. Inom handel är 40,7 procent anställda kvinnor och inom tjänster är siffran 34,9 procent. Mellan åren 1996 och 2002-03 växte de kommersiella tjänsterna, men ökningen var något lägre för transport, mathantering, finans och telekommunikation, trots att anställningen inom dessa yrken tredubblades. Inkomsttillväxten var stark, trots fallande produktivitet, på grund av den höga inkomstelasticiteten av efterfrågan på tjänster – när inkomsten ökar, ökar även människors konsumtion av tjänster. Även efter att allt fler blev anställda, så hade medelinkomsten höjts mer i den privata sektorn än inom jordbrukssektorn, vilket ledde till ett skifte till kommersiella tjänster som hjälpte reducera fattigdomen (van Klaveren et. al., 2009:22). Sedan 2004 har även turistsektorn expanderat, även om landet fortfarande inväntar en större uppmärksamhet internationellt. Turistsektorn har över 40 000 anställda, varav över 50 procent är kvinnor, även om hotellen fortfarande är små. Det finns dock ett stort behov av att hitta en balans mellan turismexpansion och sociala aspekter, samt att utveckla transportmöjligheter, mat, kommunikation och informationstjänster (van Klaveren et. al., 2009:22). Denna sektor har en enorm potential att expandera och därmed skapa fler könsneutrala lönearbeten, i synnerhet när allt fler utländska investerare riktar blickarna mot landet.

I hopp om att skapa en välfungerande arbetsmarknad och högre sysselsättningsgrad för arbetare i Moçambique krävs en stark social sammanhållning, detta sätts på spel när landet genomgår drastiska prisförändringar och istället sprider osäkerhet. Två tydliga exempel inträffade år 2008 och 2010, då osäkerheten växte när först priserna på kollektivtransport tillsammans med bensinpriser steg snabbt och därefter ledde en ökad efterfrågan till att priserna på mat och

transport steg. Underliggande orsaker för oroligheterna är den utbredda fattigdomen och bristen på jämställdhet. Den ökade misstron till myndigheter bland unga underlättar inte situationen för en framtida välfungerande arbetsmarknad (Jones och Trap, 2013:35). Landets geografiska karaktär bör tas i bejakande när det gäller att skapa nya arbeten, transportsektorn är ännu outvecklad men essentiell. Effektiva transportmedel genom det avlånga landet skapar inte bara jobb utan underlättar även för framtida handel och infrastruktur. Transportkostnader är väldigt centralt för fungerande industrier och trots att huvudstaden ligger så nära Sydafrika har man inte tagit tillvara på dess möjligheter till ökad handel och export av till exempel jordbruksvaror. Tyvärr så har inte de strukturella förändringarna i Moçambique än så länge tagits på allvar (Jones och Trap, 2013:27).

Med hjälp av utvecklingspartners har landet försökt skapa en ny plan för att utveckla transportsektorn eftersom denna sektor innehar stor potential för landets framtida ekonomi. Landet besitter 26,235 km av klassificerade vägar, där bara 5,005 km (19,8 procent) är banade, samt 3,000 km järnvägsspår där cirka hälften är operativa. Utmaningen i Moçambiques transportsektor ligger i att effektivt kunna länka naturresursproduktion och jordbruksbälten till stora befolkningsområden, där efterfrågan är högre. Satsningarna i transportsektorn är tänkt att kunna skapa nya framtida marknader som kommer generera tillväxt och konkurrens på den privata sektorn (African Development Group Bank, 2011-2015:7).

Enligt Världsbankens senaste rapport ger könsjämlighet på arbetsmarknaden tre förbättrade komponenter till ett lands utveckling, *levnadsstandard* i landet förbättras och ger positiva ”spillover”-effekter på fattigdomsreducering. Alltför stora könsskillnader på arbetsmarknaden gör att kvinnors potential till entreprenörskap försummas och ger en utesluten *produktivitet*. Reducering av yrkessegregeringen kan resultera i högre produktivitet och ett högre deltagande av kvinnor i den teknologiska arbetssektorn. Den sista komponenten involverar den *sociala och kulturella aspekten* där olika värden och beteenden uppmuntrar tillit och engagemang. Ojämlighet leder därmed till dess egen självförstörelse och därför bör arbetsyrken omdefiniera kvinnors roll i samhället. Kvinnans bild och status skulle få ett annat uttryck om man lyfter kvinnan från ett oavlönat arbete till ett avlönat arbete (Morton et. al, 2013:7).

Det slutsatser som kan dras gällande till vilken grad arbetsmarknaden i Moçambique är könssegregerad är att undersökningar som gjorts nyligen visar att kvinnor befinner sig på den formella marknaden i lika stor utsträckning som män, därmed försvagas indikationen på att

vertikal diskriminering finns i landet. Dock kan vi se att kvinnor och män representeras i olika yrken som tyder på stark horisontell könssegrering, då det oftast bildas kluster av ”kvinnoyrken” och ”mansyrken”. De sektorer som är kvinnodominerade är även lågavlönade eller oavlönade. Utbudet av kvinnor inom jordbrukssektorn är starkt överrepresenterat och i enighet med institutionell och arbetsmarknadssegreringsteori visar det på att antalet arbetssektorer lämpade för kvinnor är få, vilket leder till könssegrering. Däremot, tack vare kvoteringsystemet som implementerades av Frelimo, återfinns ett relativt högt antal kvinnor inom parlamentet, vilket tyder på ett mindre könssegrerat politiskt system.

## 6 Resultat och diskussion

Uppsatsens slutliga kapitel kommer att ge läsaren ett sammanställt resultat, samt möjligheten att ta del av våra egna reflektioner. Kombinationen av fakta och det underlagsmaterial vi har till förfogande överensstämmer med vad som kan anses vara en rättfärdigad syn på utfallet. Våra valda teorier ger oss tryggheten vi behöver för att kunna använda oss av fakta som redskap och på så sätt analysera frågan om vilken grad av segregering som råder på arbetsmarknaden i Moçambique. För att kunna påvisa en befintlig arbetsmarknadssegregering i enlighet med vår valda teori, behövde vi veta kvinnors humankapital, arbetsfördelning och sysselsättning i Moçambique. Detta i kombination med juridiska aspekter och samhällsstrukturen i landet ger en bild av huruvida kvinnor i landet har möjlighet att tillträda den primära arbetssektorn samt hur utfallet blir på arbetsmarknaden. I analysen ifrågasattes den rådande situationen och de potentiella bidragande orsakerna till utfallet och i förlängningen prövades de teoretiska antagandena mot empirin. Detta möjliggjorde att en diskussion kunde föras gällande stimulerande åtgärder och potentiella utvecklingsområden, vilket skulle kunna förändra kvinnors arbetssituation och påverka landets ekonomi i positiv riktning. Nedan redogör vi de viktigaste resultaten utifrån analysen, samt för en diskussion kring dessa. Uppsatsen har genomgående ämnat svara på frågan:

- *Vilka indikationer påvisar en könssegrerad arbetsmarknad i Moçambique i enlighet med segregeringsteorin?*

### 6.1 Nuvarande situationen i Moçambique

Kvinnors situation i Moçambique är komplex på grund av olika sociala och kontextuella faktorer. Segregeringen på arbetsmarknaden är väldigt diffus men ändå viktig att belysa och även dess påverkan på kvinnornas arbetssituation. Segregeringen är djupt invävd i samhälleliga mönster och kulturella betingelser, vilket gör det svårt att utesluta någon av komponenterna nämnda i vår analys, då alla gemensamt och var för sig påverkar kvinnors situation på arbetsmarknaden. I dagsläget är det svårt för kvinnorna att tillträda den befintliga och till en vis grad formella arbetsmarknaden, det vill säga att beträda en *primär* arbetssektor. Utbudet av den primära arbetssektorn är väldigt liten. Många kvinnor fastnar inom den informella sektorn och ges inte möjlighet till att ta sig därifrån. En underliggande orsak till detta är kvinnors bristande

*humankapital*. Även om kvinnor har möjlighet till sekundär och högre utbildning, får de inte samma avkastning som män.

Enligt humankapitalteorin är hälsa en av två centrala komponenter för att ett land ska öka sitt humankapital och därmed öka landets och individens produktivitet. Även hälsan i landet är en viktig faktor, eftersom tillgång till näringsrik föda är begränsad och antalet HIV/AIDS smittade ökar. Detta kan resultera i lägre incitament till investeringar inom utbildning. Dessa faktorer är inte de enda som begränsar kvinnors humankapital och även inträde på arbetsmarknaden. *Alternativkostnaden* för kvinnor att ha ett lönearbete är väldigt hög jämförelsevis mot mäns, vilket resulterar i att kvinnor håller sig hemma.

Trots många internationella och nationella satsningar är den rådande arbetssegregationen saktfärdig och det går att urskilja mönster av både *vertikal* och *horisontell segregation* på arbetsmarknaden. Kvinnor dominerar inom jordbruks- och hushållssektorn som är de områdena som är minst utvecklade och ger lägst avkastning. Detta kan i enlighet med teorin förklaras som att kvinnor väljer att specialisera sig inom sitt område och därmed *nyttomaximerar hushållets produktion*. En anledning till kvinnors överrepresentation inom jordbruks och hushållssektorn är att de föredrar att arbeta där de nyttomaxar sina *abiliteter*. Resultatet blir således att kvinnor är överrepresenterade på den informella marknaden och den sekundära arbetssektorn, som på sikt leder till att kvinnors anskaffade humankapital stagnerar. Ju längre tid kvinnan hålls borta från sitt potentiella arbete desto större blir gapet mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden. Detta beror till stor del på kvinnors brist på adekvat utbildning, vilket påverkar deras inträde och avkastning på arbetsmarknaden. Detta kan även vara anledningen till varför färre flickor utbildar sig, just för att de förväntas få en lägre avkastning på arbetsmarknaden än pojkar. En hoppfull trend observerats på senare tid, att antalet flickor som utbildar sig ökat, vilken bådär gott om framtida humankapitalinvesteringar.

*Utbudet* av arbete och *efterfrågan* av kvinnlig arbetskraft, på den formella och primära marknaden är väldigt liten, medan utbudet i den informella sektorn är överrepresenterat av kvinnor, vilket även driver ner lönerna inom denna sektor. I enlighet med våra valda genusteorier, kan vi påvisa ett *strukturellt patriarkalt system* som en av orsakerna till könssegregationen på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadssystemet skapar ett ömsesidigt beroende som förstärker de *biologiska skillnaderna*, då kvinnor förbjuds tillträda ”manliga” arbeten på den formella och primära marknaden och vice versa.



Juridiskt sett har kvinnor ett sämre utgångsläge än män. Kvinnor kan i dagsläget inte själva ta ett lån eller vara självförsörjande, vilket sätter dem i en beroendeställning som resulterar i brist på autonomi. Det befintliga rättssystemet kan vara ytterligare en bidragande faktor till kvinnors möjligheter till att tillträda en avlönad arbetsmarknad. Rättssystemet är tydligt präglad av landets *sociala normer* och *kultur* och därmed utgör en av de negativa faktorer i kvinnornas arbetsmöjligheter.

## 6.2 Potentiella åtgärder och slutsats

Ökad satsning på *jämställdhet* mellan könen i olika sektorer genererar bättre förhållanden för kvinnor och troligtvis en ökad ekonomisk utveckling för landet. Åtgärder som kan medföra en förbättring för kvinnornas tillträddande på arbetsmarknaden kan vara att öka utbildningsmöjligheterna för kvinnorna och modernisera landets lagar, som ska ge kvinnorna lika juridiska rättigheter som männen. Exempelvis även införa juridiska tillgångar för kvinnor, som skulle hjälpa dem att bli entreprenörer. Att ge kvinnorna möjligheten att teckna egna lån och på så sätt öka deras *ägenderätter*. Genom statlig hjälp att investera i förbättringar i jordbrukssektorn, t.ex. genom ny teknologi, samt införa större möjligheter till en ökad mobilitet mellan sektorerna på arbetsmarknaden. Det är även eftersträvansvärt att med hjälp av en ökad *empowerment* till kvinnor, flytta fler från den informella sektorn till den formella sektorn där de således kan få tillgång till lönearbete.

Landets *anställningslagar* måste ses över för att öka efterfrågan på kvinnligt arbete i den formella sektorn. Eftersom landet i sin helhet är fattigt och har bristande ekonomiska resurser, samt en utbredd *korruption*, kan detta bli en komplex fråga. Internationella bidragsgivare har därför ett ansvar på att ställa högre krav på landet, för att öka satsningen på kvinnors möjligheter. En mer jämställd nivå av potentiella åtgärder i kvinnors humankapital, så som utbilda kvinnor på högre nivåer och garantera reproduktiv hälsa, genererar välfärd. Könsneutrala arbeten, som inte har någon grund i kulturella eller sociala normer, behöver utvecklas inom nya och även befintliga växande sektorer, för att få bukt med den vertikala och horisontella segregationen. Exempel på sådana sektorer kan vara bland annat handel och turism. När kvinnor ges färre möjligheter och större begränsningar i politiska och ekonomiska strukturer, blir resultatet att landets ekonomiska och sociala sektorer hämmas. Den dag då kvinnors strukturella socioekonomiska möjligheter på den formella arbetsmarknaden likställs männens, kommer det att noteras en lägre arbetssegregation. När kvinnor tilldelas större inflytande i samhällslivet, kommer landet att ges

större förmåga att utvecklas och därmed är kvinnors situation centralt för landets framtida utveckling, men också för kvinnans förmåga att kunna bestämma över sitt eget liv.

Trots alla motgångar för kvinnorna i arbetslivet som nämnts i denna uppsats, ses Moçambique som ett land med stor potential. Landet är rikt på naturresurser och har en hög andel arbetsför befolkning, som ger goda förhoppningar om landets framtid.

Moçambiques naturtillgångar har intresserat många internationella investerare. Satsningarna kan ses som ett bra underlag för att få igång en bredare industriell utveckling och därmed öka de formella arbetena. När landet förbättrar investeringsklimatet, kan därigenom öka de formella arbetena, vilket i sin tur ökar utbudet på arbetskraft och genererar större skatteintäkter. När sedan landet återinvesterar intäkterna i utbildning och hälsa, skulle landet kunna behålla och öka antalet flickor i skolorna. Detta skulle öka landets humankapital och därmed ge kvinnorna framtida chanser till ett formellt arbete. Den bakomliggande premissen är att landet stävjar den rådande korruptionen som förhindrar att intäkterna återinvesteras i samhället genom bland annat välfungerande institutioner. Utifrån vårt empiriska material, teori och vår valda metod kan vi fastställa att arbetsmarknaden i Moçambique är relativt könssegregerad och kvinnorna inte ges lika möjligheter som männen att tillträda arbetsmarknaden. Vi anser att en komplex problematik ligger till grund för detta och olika givna åtgärder skulle kunna vara till hjälp i kampen om en rättvisare arbetsmarknadspolitik.

### 6.3 Vidare forskning

Under vår resa med uppsatsen väcktes det många intressanta frågor som vi gärna skulle vilja utveckla. En sådan fråga skulle kunna vara att göra en komparativ studie mellan ett land som innehar liknande resurser i Sub-Sahara för att se vilka åtgärder som vidtagits och vad det har fått för resultat.

Det skulle även vara av intresse att följa utvecklingen i Moçambique, för att se hur mobiliteten mellan olika sektorer har sett ut för kvinnor sedan denna studie utförts. För att se om segregationen på arbetsmarknaden har förändrats och mer specifikt om det skett förbättringar inom den horisontella och vertikala segregeringen genom att se om kvinnor befinner sig inom tjänstesektorn i högre omfattning, eller om fler tekniska innovationer har nått landet och på så sätt effektiviserat jordbrukssektorn.

## 7 Referenslista

Arndt, Channing, Sherman Robinson and Finn Tarp (2006). "Trade Reform and Gender in Mozambique" (Elektronisk)  
<http://www.econ.ku.dk/Research/Publications/04%20NOPEC%2032%20%281%29%20Tarp.pdf> [Hämtad 07-05-13] p.p 73-90.

AFDB, 2012. "African Economic Outlook 2012" (Elektronisk)  
<http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Mozambique%20Full%20PDF%20Country%20Note.pdf>

AFDB, 2014. "African Economic Outlook 2014" (Elektronisk)  
[http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2014/PDF/CN\\_Long\\_EN/Mozambique\\_EN.pdf](http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2014/PDF/CN_Long_EN/Mozambique_EN.pdf)

African development group bank, 2011-2015. "Republic of Mozambique: Country strategy paper 2011-2012" (Elektronisk) <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Policy-Documents/Mozambique%20-%202011-15%20CSP.pdf>

Anker, Richard 1997. "Theories of occupational segregation by sex: an overview". I International Labour Review. Vol 136 (1997), No 3 (Autumn). International Labour Organisation.

Backman, Jarl (2008). Rapporter och uppsatser. 2., uppdaterade [och utök.]. uppl. Lund: Studentlitteratur

Becker, Gary Stanley (1964). "Human Capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education". 3rd edition. The University of Chicago Press, Chicago

Bourdet, Yves & Inga Persson (2011). "Kostnaderna för den bristande jämställdheten i Mali". Ur: Den orädda debattören. Red: Mats Lundahl. Ekerlids Förlag. pp. 345-364

Boje, P. Thomas & Arnlaug Leira (2000). "Gender, Welfare State and the Market: Towards a new division of labour" Routledge, New York, USA

Bolling, Anders (2014). DN, "Utbildning till kvinnor har räddat miljontals liv" (Elektronisk)  
<http://www.dn.se/goda-nyheter/utbildning-till-kvinnor-har-raddat-miljontals-liv/>. [Hämtad 12-03-14]

Borjas, George J. (2010). *Labor economics*. 5. ed. Boston: McGraw-Hill Irwin

Björklund, Anders & Lindahl, Mikael (2005). "Education and economic development: what does empirical research show about causal relationships?"

Central intelligence agency, CIA (2013). "The world fact book" Senast uppdaterad: 13-08-2013.  
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mz.html> [Hämtad 20-08-13]

Collier, Edda. SIDA(2006). "Towards gender equality in Mozambique". A profile on gender relations.

<http://www.sida.se/Svenska/Publikationer-och-bilder/publikationer1/2006/november/towards-gender-equality-in-mozambique/>

Cruz, Dr. Antonio Sousa, National Director of Studies and Policy Analysis, DNEAP, Ministry of planning and development (2010). *“Poverty and wellbeing in Mozambique: Third national poverty assessment”*

Dahlquist, Julia (2009). *“Women with education are better off, and so are their children: A fieldstudy of female education on the island of Mozambique”*. Department of Economics Gothenburg

Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Eriksson, Christoffer (2006) *”Könssegregering som ett hinder för kvinnors möjlighet till utveckling söder om Sahara”*. Ekonomisk-historiska departementet, Lunds Universitet

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

FIDH, Federation internationale des ligues des droits de l’Homme, International Federation for Human Rights (2007). *“Women’s rights in Mozambique: Duty to end illegal practices”*, <http://www.fidh.org/IMG/pdf/mozambique474angconjointfemme.pdf> [Hämtad: 05-05-13]

Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda

Hanushek, Eric (2013). *“Economic Growth in Developing Countries: The Role of Human Capital”*, Stanford University (Elektronisk) <http://hanushek.stanford.edu/publications/economic-growth-developing-countries-role-human-capital>

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2 uppl. Studentlitteratur AB, Lund, Sweden.

Human Development Report (2013). *“The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World”*, UNDP (Elektronisk)

Human Rights, Regeringskansliet. Utrikesdepartementet (2010). *“Mänskliga rättigheter i Moçambique 2010”* (Elektronisk) <http://www.manskligarattigheter.se/sv/manskliga-rattigheter-i-varlden/ud-s-rapporter-om-manskliga-rattigheter/afrika-och-soder-om-sahara?c=Moçambique> [Hämtad: 13-05-13]

ILO, International Labour Organization (2005). *“Mozambique: HIV/AIDS, work and development.”* (Elektronisk) [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed\\_protect/---protrav/---ilo\\_aids/documents/publication/wcms\\_116275.pdf](http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/publication/wcms_116275.pdf) [Hämtad: 15-05-13]

ILO, International Labour Organization (2014). *ILOSTAT Database*, (Elektronisk) [http://www.ilo.org/ilostat/faces/home/statisticaldata/data\\_by\\_country/country-details?country=MOZ&\\_afLoop=153665813946867#%40%3F\\_afLoop%3D153665813946867%26country%3DMOZ%26\\_adf.ctrl-state%3D1byy7xuf9s\\_134](http://www.ilo.org/ilostat/faces/home/statisticaldata/data_by_country/country-details?country=MOZ&_afLoop=153665813946867#%40%3F_afLoop%3D153665813946867%26country%3DMOZ%26_adf.ctrl-state%3D1byy7xuf9s_134) [Hämtad: 15-04-14]

Jonung, Christina (1998). "Occupational Segregation by Sex and Changeover Time", Ur: Persson, Inga and Jonung, Christina (eds) Women's Work and Wages (1998) pp. 36-17, Nationalekonomiska institutionen, Lunds Universitet.

Jones Sam, Trap Finn (2013). "Jobs and welfare in Mozambique, country case study for the 2013 world development report" [Hämtad 07-08-13]

Landguiden (2011). "Moçambique" (Elektronisk)  
<http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/Moambique> [Hämtad 04-05-13]

Moatize (2012). "Mozambique's riches: All fried up", The Economist, <http://www.economist.com/node/21563753?zid=304&ah=e5690753dc78ce91909083042ad12e30> Publicerad: 29-09-2012. [Hämtad: 10-05-13]

Morton et. al (2013) "Gender at Work: A Companion to the World Development Reports on Jobs", The World Bank Group's Gender and Development unit

Nussbaum, Martha C. (2000). "Women and human development: the capabilities approach", Cambridge university press. New York.  
[http://genderbudgeting.files.wordpress.com/2012/12/nussbaum\\_women\\_capabilityapproach2000.pdf](http://genderbudgeting.files.wordpress.com/2012/12/nussbaum_women_capabilityapproach2000.pdf)

Pålsson Syll, Lars (2001). *Ekonomisk teori och metod: ett kritisk-realistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur

Regeringskansliet, utrikesdepartementet (2008-2012) "Samarbetsstrategi för utvecklingsarbetet med Moçambique, september 2008- december 2012",  
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/15/02/1bfc76e6.pdf> [Hämtad: 04-05-2013]

Schultz, T. Paul (1995). "Investment in women's human capital", (Elektronisk)  
[http://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=WW643af1Yf4C&oi=fnd&pg=PR3&dq=schultz+human+capital&ots=PtxRVymLsS&sig=gOQJlaUCO\\_yAjdIYYz8XRtzwOE&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](http://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=WW643af1Yf4C&oi=fnd&pg=PR3&dq=schultz+human+capital&ots=PtxRVymLsS&sig=gOQJlaUCO_yAjdIYYz8XRtzwOE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) [Hämtad 10-03-14]

SIDA (2005). "Om jämställdhet i utvecklingsarbetet, Kön spelar roll", (Elektronisk)  
<http://www.sida.se/Publications/Import/pdf/sv/K246n-spelar-roll.pdf> [Hämtad: 28-04-13]

SIDA (2009). "Utvecklingen i Moçambique" <http://www.sida.se/Svenska/Lander--regioner/Afrika/Moçambique/Utvecklingen-i-Moçambique/> Publicerad: 22-06-09, uppdaterad 05-05-13. Ansvarig utgivare: Avdelningen för programsamarbete. [Hämtad: 15-05-13]

Swedenabroad (2012), Sveriges ambassad, Maputo. Utvecklingsarbete, "Sveriges utvecklingsarbete med Moçambique", (Elektronisk) <http://www.swedenabroad.com/sv-SE/Ambassader/Maputo/Utvecklingsarbete/Sveriges-utvecklings--samarbete-med-Moçambique/> [Hämtad: 15-05-13]

SOU (1997). "Glastak och glasväggar? Den könssegrerade arbetsmarknaden". Antologi. Red. Inga Persson & Eskil Wadensjö. Arbetsmarknadsdepartementet. Stockholm

Todaro, Michael P. & Smith, Stephen C (2011). *Economic development*.11., (updated) ed. Boston: Addison-Wesley.

Transparency international (2012). "*Corruption perception index 2012*" (Elektroniskt)  
<http://www.transparency.org/cpi2012/results#myAnchor2> [Hämtad: 14-05-13]

Van Klaveren, Maarten, kea Tijdens, Melanie Hughie-Williams, Nuria Ramos Martin (2009) "*An Overview of Women's Work and Employment in Moçambique*": *Decisions for Life MDG3 Project*", Country Report no.1. (Elektronisk)  
<http://www.wageindicator.org/documents/publicationslist/publications-2009/Decisions-for-Life-Country-Reports-Mozambique.pdf> University of Amsterdam / Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), Amsterdam, Netherlands [Hämtad: 02-05-13]

Världsbanken (2012). "*Agribusiness Indicators: Moçambique*", Economic and Sector Work. (Elektronisk)  
[http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/06/14/000386194\\_20120614060659/Rendered/PDF/682410ESW0P1260ors0Mozambique0final.pdf](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/06/14/000386194_20120614060659/Rendered/PDF/682410ESW0P1260ors0Mozambique0final.pdf) [Hämtad: 28-04-13]

UNESCO (2013). "*New UNESCO data proves education transforms development*" (Elektronisk)  
<http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/new-unesco-data-proves-education-transforms-development/> [Hämtad: 17-03-14]

Østergaard, Lise (red.) (1992). *Gender and development: a practical guide*. London: Routledge